

KRIS & KUNSKAP

*Ett magasin från
Karlstads universitet om
coronaåret 2020*

Var är alla?

Samlade tankar från ett
stundvis öde universitet.

*»Karantänen visade
att en annan värld
är möjlig«*

Kristian Petrov om pandemins
filosofiska dimensioner. **SID: 32**

*»Från samhällsbärande
till samhällsbelastning«*

Johanna Gustavsson och Linda Beckman
gör ledande forskning om äldre under coronan.
SID: 56

Coronan och musiken

Magnus Ericsson, professor i violin, ser fram
emot att åter kunna undervisa på campus.
SID: 44

An aerial photograph of a city street, likely in Karlstad, Sweden. The street is paved with light-colored tiles and has a central lane for bicycles marked with dashed lines. Several bicycles are parked along the sides of the street. There are green trees planted at regular intervals along the left side of the street. A pedestrian crossing is visible in the lower part of the image. The overall scene is a quiet urban environment.

Märkliga tider

På många sätt har 2020 varit ett flyktigt år. Samtidigt som stränga ord som "restriktioner", "begränsningar" och "allmän sammankomst" har diskuterats så har det vardagliga och det normala befunnit sig i upplösning. Alla har fått ställa om, tänka nytt, anpassa sig. Det har givetvis också gällt Karlstads universitet, dess anställda och studenter.

I det här magasinet har vi försökt samla några tankar, erfarenheter och händelser i flykten. Så att vi trots allt ska kunna lära oss något av detta, och för att vi ska minnas det här när det är över.

Po Tidholm

Redaktör för Kris&kunskap,
journalist, författare och
Ander Visiting Professor in
Geomedia Studies 2019/2020

KRIS & KUNSKAP

Ett magasin från
Karlstads universitet
2020

Ledare Johan Sterte · 4

Notiser · 6

Krönika Tomma livsmedelshyllor – Helén Williams · 8

Reportage Universitetet i coronatiden – Po Tidholm · 10

Intervjú Juval Pruitt, Från 100 till nästan 0
– om att ställa om och behålla engagemang – Christina Knowles · 16

Krönika Det öde biblioteket – Jakob Harnesk · 18

Essä Viruset, människan och litteraturen – Fredrik Svensson · 20

Bild Ödeuniversitetet – Po Tidholm · 24

Essä När framtiden försvann – coronakrisens
filosofiska dimensioner – Kristian Petrov · 32

Reportage Toner på avstånd – musikundervisningen
under pandemin – Po Tidholm · 38

Krönika Coronan och musiken – Magnus Ericsson · 44

Essä Coronan och platsens politik – Malin Rönnblom · 46

Essä Distansundervisningens utmaningar – Jörg Pareigis · 49

Studentröster En annorlunda studietid – Christina Knowles · 53

Essä En ny kris med en tydlig riskgrupp
– Johanna Gustavsson / Linda Beckman · 56

Krönika Hallå. Hörs vi? Syns vi? – Denny Johansson · 60

Examensarbeten Innovations- och designingenjörernas examensprojekt
– Po Tidholm · 63

KRIS & KUNSKAP

Ett magasin från Karlstads universitet
om coronaåret 2020

Redaktör

Po Tidholm

Projektledare

Christina Knowles

Skribenter

**Linda Beckman, Magnus Ericsson,
Johanna Gustavsson, Jakob Harnesk,
Denny Johansson, Christina Knowles,
Jörg Pareigis, Kristian Petrov,
Malin Rönnblom Johan Sterte,
Fredrik Svensson, Po Tidholm,
Helén Williams, Malin Åhs**

Grafisk form

Carl Anders Skoglund

Layout

Fanny Reinholtz

Foto

**Peter Eriksson, Viktoria Fyhr,
Peter Hoelstad, Linn Malmén,
Andreas Reichenberg, Po Tidholm,
Karlstads universitet, iStock**

Tryck

Universitetstryckeriet, Karlstad 2020

ISBN

Tryck: 978-91-7867-171-7

PDF: 978-91-7867-176-2

Utges av

Karlstads universitet

*Åsikter och insikter som kommer
till uttryck i magasinets texter är
skribenternas egna.*

Karlstads universitet

Universitetsgatan 2

651 88 Karlstad

Tel 054-700 10 00

info@kau.se

kau.se

Ett minst sagt annorlunda år

Corona. Ett nytt ord eller snarare ett ord med ny betydelse som kom in i vår värld österifrån strax efter nyår. Innan dess var Corona ett ganska smaklöst mexikanskt öl eller refererade möjligen till solens korona, den superheta yttre solatmosfären där det ibland uppstår solstormar som leder till det spektakulära norrsken som jag under mina år i Norrbotten hade förmånen att få studera vid ett otal tillfällen, men som sällan visar sig här i Värmland.

Men nu handlade det om en ny typ av corona, ett virus som skapat en epidemi i en provins i Kina. Inte speciellt skrämmande, när det dök upp i januari. Med erfarenheten från SAARS kände jag, liksom de flesta andra, ingen större

oro för att detta skulle drabba oss svenskar i någon påtaglig utsträckning. Visserligen skrek Björn Olsen och en del andra forskare "varg" men det hade de gjort förut vid ett flertal tillfällen, så varför oroa sig. Med ökande spridning och ganska drastiska åtgärder i Hubeiprovinnsen kom dock insikten gradvis smygande att detta kanske inte var så harmlöst och ofarligt som jag trott, och när fall började dyka upp i Europa och även så i Sverige, kände jag att det började bli hög tid att ta epidemin, som var på väg att bli en pandemi, på allvar. I detta läge, i mitten av februari började vi på universitetet förbereda oss för ett eventuellt utbrott i Sverige och planera för olika scenarier för vår del.

»Vi beslutade tidigt att vi ska göra allt vi kan för att mildra effekterna av pandemin och tog höjd för ett starkt utökat utbildningsuppdrag. Nu har vi fått ett sådant och även om det kommer att innebära en ytterligare belastning på organisationen så är jag övertygad om att vi kommer att leverera.«

Sista veckan i februari var jag i Indien tillsammans med en delegation från universitetet för att träffa ett antal samarbetspartners i Varanasi och New Delhi. Det var första gången i Indien för min del men en väldigt lång och givande relation för universitetet. Det blev en trevlig och lärorik resa där vi möttes med stor gästfrihet och uppskattning för vårt besök. En liten men viktig del av vårt internationaliseringsarbete.

På hemresan satt jag jämte en lätt hostande IT-ingenjör från England som hade varit hemma och hälsat på släkten i Delhi under ett par veckor. Jag misstänker att den magsjuka följd av ett par dagars snuva och ett par månaders hosta med en liten feberperiod i mitten som jag drabbades av, kom från honom. Krasslig länge, men inte speciellt allvarligt. Någon tanke på att det skulle kunna vara coronavirus som han försett mig med hade jag dock inte. Det passade helt enkelt inte alls in i bilden så som den såg ut då. Nu är jag inte lika säker.

Den första veckan i mars brakade det loss. I Stockholm fick man allmän smittspridning och med en buss med sportlovsfirare från Alperna kom de första fallen till Värmland. Situationen förvärrades dag för dag och det började bli dags att aktivera vår krisorganisation. Vi gjorde så och var när beskedet från Folkhälsomyndigheten kom att all utbildning skulle ske på distans ganska väl förberedda. Likväl blev jag imponerad av och positivt överraskad över hur smidigt denna övergång gick och hur väl både personal och studenter hanterade situationen. Samma gällde den gradvisa

övergång till arbete hemifrån som genomfördes under de följande veckorna och som fortfarande gäller. Det har fungerat förvånansvärt väl, vilket vidimerats av den pulsmätning som vår HR-avdelning genomförde i maj. Själv har jag försökt begränsa mig till en eller att par dagar i veckan på universitet och kört resten från stugan i Småland.

Ett orosmoment under våren var mottagningen av nya studenter till hösten. För min del kändes det väldigt viktigt att ge dem möjlighet att på plats introduceras till akademisk utbildning och att få lära känna de studiekamrater som de kommer att arbeta tillsammans med de närmaste åren. Beskedet som kom 29 maj och som, om än med restriktioner, möjliggjorde detta var därför en av de bästa födelsedagspresenter som jag någonsin fått. Efter minutiösa förberedelser fungerade också terminsstarten på hösten väldigt väl.

Det har varit ett minst sagt annorlunda år som helt dominerats av covid-19 och dess följder. Efterfrågan på information har varit enorm och tillgången begränsad. Vi haft veckovisa krismöten och möten för att uppdatera, informera och diskutera med våra chefer. Många frågor och många frågor som inte har något svar eller där bästa svaret är en färskvara där bäst före datumet kan ha gått ut påföljande dag. En tid av osäkerhet och med ett stort behov av att hantera osäkerheten. Samtidigt har det varit en tid där universitetet åter kommit i politiskt och medialt fokus. Vi är inte en del av problemet utan snarare en stor del

av lösningen. Våra medarbetare löper inte någon risk att bli permitterade i närtid. Våra tjänster är mer efterfrågande än på länge. Vi behövs för att medarbetare inom andra arbetsmarknadsområden som drabbats ekonomiskt av pandemin och som friställts ska kunna utnyttja tiden på ett konstruktivt och meningsfullt sätt genom att vidareutbilda sig. Vi beslutade tidigt att vi ska göra allt vi kan för att mildra effekterna av pandemin och tog höjd för ett starkt utökat utbildningsuppdrag. Nu har vi fått ett sådant och även om det kommer att innebära en ytterligare belastning på organisationen så är jag övertygad om att vi kommer att leverera. Med kris följer utveckling och pandemin har lett till utveckling inom flera områden. Det främsta är digitaliseringen där ett jättesteg framåt tagits som sannolikt hade krävt minst fem år. Ett annat exempel, där det förvisso fortfarande finns massor att göra, är on-line pedagogiken där både våra lärares kunskap, tekniken och ämnet i sig fått en skjuts framåt.

Osäkerheten är fortfarande väldigt stor och framtiden är oviss. Det kan vara som Churchill en gång uttryckte det att: "Now this is not the end. It's not even the beginning of the end. But it is perhaps, the end of the beginning". Och så här när det står och väger känns det inte ens säkert att det finns något slut. Coronaviruset är kanske något som vi helt enkelt får lära oss att leva med. Och med hjälp av lite vaccin så ska säkert det också gå bra. ●

Johan Sterte
Rektor vid Karlstads universitet

»Från 100
till nästan 0
– om att ställa
om och behålla
engagemang«

Juval Pruitt, dåvarande
studentombud vid
Karlstad Studentkår

Strax före årskiftet hade
4 822 personer insjuknat
i och 110 personer avlidit
till följd av Covid-19 i
Region Värmland.

konstaterade fall

4 822

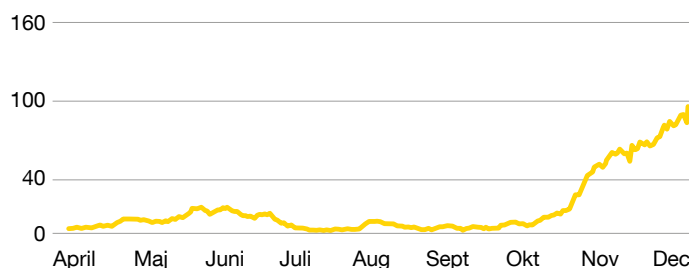
döda

110

Konstaterade fall Värmland

Källa: Folkhälsomyndigheten

Medelvärde

Premiär för digital examenshögtid

Ett vanligt år sjuder det av feststämning på Karlstads universitet när det är dags för höstens examenshögtid. Flaggor vajar i vinden och den röda mattan är utrullad för studenter och deras familjer som samlas denna väldigt högtidliga dag. En speciell period i livet tar slut och en annan tar vid. Framtiden hägrar och examensdagen rymmer både blandade känslor och förväntan. Aula Magna

fylls flera gånger om med studenter och deras nära och kära.

Examenshögtiden 2020, framflyttad två gånger, blev den första i universitetets historia som är helt digitalt. Konferensenhetens medarbetare var fast beslutna – den skulle bli så festlig, högtidlig och minnesvärd som det bara går. För studenternas skull. Glasäpplet kom med posten, rektor höll tal, det var musik

och så chattfunktion för interaktionen. Studenterna kunde skicka in bilder på sig själva som visades - och så det bästa – inga begränsningar på hur mycket släkt och vänner som fick delta.

Största utmaningen var att få fram känslan av högtidlighet, personlighet och värme. Att få kontakten och interaktionen med de som tittar och att skapa något annat än en "vanlig tv-sändning".

– Produktionen ska kännas proffsig och modern. Det måste vara något särskilt, alldeles extra. När det är en fysisk högtid, så bidrar ju alla deltagare och gäster till en festlig stämning, men det tappade vi nu. Det som var häftigt är erfarenheten att digitala högtider och evenemang är möjliga. Att vi kan ställa om, säger Linda Dunderberg på konferensenheten vid Karlstads universitet.

Även om det personliga mötet är svårslaget, så är förhoppningen och övertygelsen att studenterna kände att det blev personligt och festligt ändå.

– Målet var att studenterna också skulle känna stolthet för vad de presterat. Vi skapade en bra kunskapsbas och kompetens för framtiden, för andra evenemang. Vi sände ut budskapet att vi gör något för att fira dem, men att vi tar vårt ansvar, säger Helena Björkman, konferensenheten. ●

Christina Knowles

Tips för hemmaplugget

För att försöka underlätta i den nya situationen samlades tips in från bland annat biblioteket och studenthälsan. Filmen har lagts ut i flera omgångar på både Facebook och Instagram med bra resultat.

Nådda personer: 16 429
Inläggsreaktioner: 1 111

Nådda personer

14 924

Ett av de första inläggen rörande coronapandemin som gick ut i våra sociala kanaler.

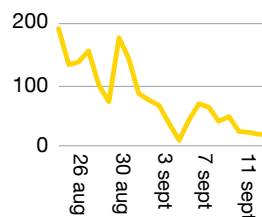
Facebook
/karlstadsuniversitet

Instagram
@karlstadsuniversitet

kau.se/corona

Sidvisningar från en vecka innan terminsstart och knappt tre veckor in på terminen.

Sociala medier under coronapandemin

Hur informerar man drygt 16 000 sociala och kreativa studenter att nu är det dags att plugga på distans, inte åka kollektivt, stanna hemma om man har förkylningssymptom – och hålla avstånd? Ett sätt är sociala medier. Förutom universitetets webbplats har Facebook och Instagram hela tiden varit viktiga kanaler för att informera studenter om det senaste som hänt – eller snällt förmana till att följa riktlinjerna om exempelvis att hålla avstånd. Och svara på frågor om tenta, verksamhetsförlagd utbildning och om man kan plugga i bibblan – bland annat. Information om studier på distans, hur studenter kan få stöd vid oro och vikten av att inte träffa pluggkompisarna under helgen, har blandats med studenternas egna tips för hemmaplugget. Hela tiden har det varit viktigt att förmedla att det här gör vi tillsammans.

När det har handlat om extra viktig information är det rektor Johan Sterte som varit en tydlig avsändare. Inlägget om att studierna under hösten 2020 gick över till distans, där rektor i bild och ord förmedlade budskapet, fick en räckvidd på drygt 30 000 personer (2 december 2020).

Sociala medier är en stark kanal till vardags och även när det kommer till viktig samhällsinformation. Med bibehållen "Kau-andan" har universitetet kunnat förmedla bra information till studenter när de har behövt det. Studenternas respons i kommentarer och frågor under våren och hösten visar att de litar på universitetet. Och det är viktigt, inte minst under coronapandemin där informationströttheten är en risk när viktig information behöver nå rätt personer.

Leder då all denna information till att studenter och medarbetare faktiskt håller avstånd? Ja, i viss mån, men som Per Kristensson, professor i psykologi vid CTF, Centrum för tjänsteforskning uttryckte det i nationell media på höstkanten:

"Sverige är nu fullt av klistermärken, tryckt och digital information, som uppmanar oss att tvätta händerna, stanna hemma vid symtom och hålla två meters avstånd. Problemet är att dessa insatser inte har önskad effekt på människors beteenden. Under-skatta inte styrkan i sociala normer – att andras beteende är det rätta

Nådda personer

30 008

Inläggs Klick

5 347

Delningar

47

Siffror från 2 december 2020

beteendet även för mig. Forskning visar också att om ett beteende blir enklare att utföra kommer fler att utföra det. Det ska vara lätt att göra rätt." ●

Christina Knowles/Malin Åhs

Tomma livsmedelshyllor

Butikshyllorna gapar tomma på min väg genom matbutiken. Nästan alla pastasorter är slut och det finns bara några få förpackningar med färdigkokta bönor kvar. Har människor blivit som tokiga och tror att maten kommer att ta slut eller är det en helt sund reaktion att vilja ha lite mer hemma under hot av möjlig isolering? Tror någon på allvar att det kanske kommer att saknas mat i butikens hyllor?

Coronapandemin har påmint oss om samhällets sårbarhet. Vi kanske inte kan ta för givet att morgondagen kommer att digna av produkter från jordens alla hörn? Från olika delar av världen rapporteras om att människor väljer det lokala och det traditionella under pandemin. Efterfrågan på närproducerad mat verkar öka i pandemins spår. När människor upplever kris så går vi till det kända och vill stödja det lokala. För många svenskar som har tillgång till en trädgård var det många som våren 2020 lade ner mer tid på sina små odlingar. När vi själva odlat fram rödbetor, sockerärter och tomater vet vi vilken insats som ligger bakom och kanske därför värdesätter och tar hand om maten bättre. Viktiga insikter för att hantera den kris som flödar oss allt kraftigare i nacken. Klimatkrisen.

Klimatkrisen blir dagligen allt mer verklig med rapporter om temperaturrekord i Sibirien, smältande glaciär-

er och isar, omfattande bränder i Australien och Kalifornien och insikten om att vi med nuvarande strategi inte kommer nå Parisavtalets mål om att begränsa medeluppvärmningen till två grader. När jag tänker på dessa rapporter och har som mest ångest över vår bristande förmåga att hantera klimatkrisen, då ser jag för mitt inre hur mina barn i framtiden får köpa galet dyrt mjöl för att baka lite bröd och hur de ibland får gå och lägga sig hungriga. Det är rädslan för brist på mat och de potentiella konflikter/krig som riskerar att följa i dess spår som gör att jag forskar om varför mat slängs och vad vi kan göra åt det.

Mat slängs idag på grund av brister i odling och distribution och att många i den rika delen av världen lever i ett överflöd och har råd att slänga mat. Människor vågar inte lukta och smaka på maten för att avgöra om den är fräsch. Många köper hem mer än vad de faktiskt äter upp. Prissättning gör att det ibland är ekonomiskt rationellt att köpa hem stora mängder och slänga en del av maten, snarare än att köpa det som faktiskt går åt. På till

exempel varor som mjölk, bönor, smör är priset per kilo 60-100% högre för den mindre förpackningsstorleken. Många gånger kan konsumenterna inte välja en mindre mängd mat utan produkten erbjuds endast i en storlek. Fler producenter bör lägga ner mer tid på att förstå behov och beteenden snarare än att sälja på konsumenten så mycket som möjligt.

Coronapandemin har visat på brister i försörjningssystemen och att "just-in-time" fungerar sämre i en global kris. En påtaglig fara med klimatförändringarna är att det kan bli missväxt på många håll i världen samtidigt och att det blir en global brist på mat. Forskare, LRF och flera politiska partier har de senaste åren påtalat att Sverige måste öka sin självförsörjning, men trots att frågan uppmärksammats av många så har det hänt alldeles för lite.

I mörkare stunder är det lätt att tvivla på om vi ska hinna ställa om innan konsekvenserna blir alltför långtgående. Rapporter från FN:s livsmedels- och jordbruksorganisation under sommaren 2020 visade att antalet som svälter i världen har ökat under pandemin.

»Kanske kommer vi snart att inse att klimatkrisen är här, att den är minst lika verklig som coronapandemin och att vi måste hantera den som den kris den är.«

I framtiden räcker det inte med att klara en ökad livsmedelsproduktion, vi måste också lyckas med att fördela resurserna mer rättvist för att få acceptans för omställningen och för att vi annars ökar risk för utslagning, konflikter och ökade flyktingströmmar.

Livsmedelsproduktion blir allt svårare i en värld med klimatförändringar. Från de många studier om mat, klimat och hälsa som presenterats och sammanfattades i EAT Lancet-rapporten från 2019, står det klart att vi behöver äta mer mat direkt från växter och mindre mat från djurriket. Överkonsumtion måste mins-

ka och vi behöver äta mer näringsrik mat och mindre skräpmat. Vi måste också minska matsvinnet. För att vi inte ska möta tomma hyllor i framtiden behöver vi förbättra det globala samarbetet och agera på den kunskap vi har. Därför måste vi i den rika delen av världen börja handla smartare och snarast genomföra den nödvändiga omställningen för en hållbar utveckling.

Om coronapandemin har bidragit med något positivt, är det vetskapen om att när människor förstår att det är en verklig kris, då är vi beredda att agera. På några månader ställde stora delar

av världen om och började tänka och göra annorlunda för att skydda människors liv. Kanske kommer vi snart att inse att klimatkrisen är här, att den är minst lika verklig som coronapandemin och att vi måste hantera den som den kris den är. ●

Helén Williams
Docent i miljö- och energisystem och forskare vid CTF, Centrum för tjänsteforskning.

Universitetet i coronatiden

Karlstads universitet är ett ungt lärosäte där framtidens historia fortfarande skrivs. Här finns inga byggnader täckta av murgröna, inga gamla hallar, anor och traditioner. Istället sträcker sig de linoleumtäckta korridorerna ut sig i de låga byggnader som utgör campus en bit utanför Karlstad. Det är ett universitet som får liv i närvaro av sina studenter, som lever av myllret och mångfalden. Ett folkligt universitet skulle man kunna säga. Högskola från 1977, universitet från den 1 januari 1999, och stängt för undervisning på plats den 18 mars 2020.

Det var givetvis ett motvilligt fattat beslut. Pandemin smög sig på först. Små notiser i tidningarna strax efter nyår, några bekräftat smittade i Frankrike den 24 januari, men ingen större fara enligt media och myndigheter. Men det gick fort. Bara en månad senare fanns smittan i 24 europeiska länder. Det var också då det började dyka upp allt fler sjuka svenskar. Många av dem hade varit i Italien där smittan spridit sig hastigt.

Men ännu förstod få allvaret.

Jan Gambring är säkerhetschef på Karlstads universitet och en av de få som inte gått hem utan stannat kvar genom hela pandemin. Han berättar att universitetet

visste i ganska god tid att det kunde gå snett. Redan den 10 februari fick universitetet i uppdrag av Region Värmland att informera utlandsresenärer om coronaviruset. Dagen efter publicerades den första informationen på universitetets webb och Facebook-konto. Mot slutet av månaden började man sätta ihop en grupp som skulle hantera virusfrågan.

– Någon gång i början på februari fick vi också höra om det första svenska fallet, en student i Jönköping. Så i utbildningsvärlden kom frågan upp rätt tidigt, man började ana att det kunde sprida sig. Vi har ju också många internationella studenter, men smittan kom framför allt in från Alperna första veckan i mars.

I början av mars började det bli allvar och krisledningsfunktionerna konsoliderades, en fast webbsida för information om viruset och universitetet sattes upp den 9 mars. Sedan går det fort, dagen efter höjer Folkhälsomyndigheten risknivån till fem på en femgradig skala och tre dagar sena-

»Att gå över till digital undervisning var ett stort steg. Men man greppade, tog det på allvar.«

Helene Wadensjö,
Jan Gambring och
Berit Ånesjö

10 februari

Länsstyrelsen Värmland uppmanar andra myndigheter i länet att sprida information till resenärer om coronavirus.

11 februari

Den första informationen om coronaviruset publiceras på intranätet samt på www.kau.se/student och som inlägg på Karlstads universitets Facebook. Informationen baserades på UD:s rekommendationer kring resor till främst delar av Kina samt Folkhälsomyndighetens information.

29 februari

Ny information om länder där smittspridning sker, baserad på information från Folkhälsomyndigheten (regioner i Italien).

6 mars

Uppdatering av information med anledning av ny information från UD avseende resor till Italien och Sydkorea. Facebookinlägg riktat till studenter med länk till krisinformation.se.

9 mars–12 mars

9 mars. Ny sida på kau.se under "Om universitetet" med samlad information om coronaviruset och Karlstads universitets agerande

10 mars. Folkhälsomyndigheten har presskonferens kl. 14.00 och meddelar att riskbedömningen har höjts vad gäller smittspridning i samhället till fem på en femgradig skala. Möte i coronagruppen för analys och ställningstagande.

11 Mars. möte kl. 10 med krisledningen (säkerhetschef, rektor, biträdande direktör, HR-chef, chef för antagningen, studentkåren, kommunikationschef, dekaner). Möte kl. 11 med arbetsgruppen inom kommunikationsavdelningen, uppdatering och arbetsfördelning.

12 Mars. Information om att examenshögtiden ställs in publiceras på webben samt information går ut via mejl till berörda.

17 Mars

Presskonferens med statsministern och ministern för högre utbildning och forskning. Alla universitet ska ge undervisning på distans. Alla studenter ska studera hemma från och med 18 mars 2020. Rektor vid Karlstads universitet beslutar att all examination som kräver fysisk närvaro på campusområdet av lärosätets studenter planeras om till en form som inte kräver det och att universitetet övergår till att undervisa på distans i alla utbildningar. Obligatoriska moment som normalt kräver fysisk närvaro på universitetet ska ersättas med alternativ som inte kräver fysisk närvaro. Säkerhetsanslutning vad gäller IT-resurser hemifrån förstärks och kapaciteten för verktyget för digitala möten, Zoom, utökas.

24 mars

Avbokningar av konferenser och seminarier för maj månad börjar komma till konferensenheten. I slutet av mars träffas krisledningen varannan dag.

re meddelar krisledningen på universitetet att examenshögtiden ställs in. Den 17 mars håller statsminister Stefan Löfven pressträff och meddelar att all utbildning på Sveriges gymnasier, högskolor och universitet ska ske på distans. Den 18 mars skickas studenterna hem.

– Det var såklart både obehagligt och ovisst, säger säkerhetschefen Jan Gambring. Att gå över till digital undervisning var ett stort steg. Men man greppade, tog det på allvar. För min del handlade det väldigt mycket om att svara på frågor.

Några av de utbildningar som hamnade mest i kläm i och med omställning till digital undervisning var utan tvekan sjuksköterskeprogrammen. I grundprogrammet ingår bland mycket annat 32 veckor verksamhetsförlagd utbildning (VFU) och det rådde länge stor oklarhet kring hur denna skulle kunna genomföras. Inte minst på grund av det ansvar universitet har för studenterna, och den smittorisk som de nu kunde utsättas för.

Helene Wadensjö, prefekt på institutionen för hälsovetenskaper, fick tillsammans med sina medarbetare extremt bråda dagar.

– Vi ställde om snabbt, med gemensamma krafter, vilket inte var lätt med cirka 600 studenter i grundprogrammet och 150 studenter i specialistutbildningarna. Men alla ställde om jättesnabbt, och vi hade en otrolig fighting spirit där i början. Men visst var det komplicerat, även våra gästlärare ska ju klara det digitala.

Som tur var hade man redan i januari inlett ett projekt tillsammans med universitetspedagogiska enheten för att i framtiden jobba mer med digital undervisning och examinationer. En av medarbetarna har varit "pedagogisk digital mentor" för hela institutionen, vilket gett stor trygghet och operativt god effekt. Så där fanns en viss grund att stå på.

En egen krisledningsgrupp tillsattes på institutionen redan i mars.

– Det var med VFU:n som den stora utmaningen kom, berättar Helene Wadensjö. Vi har i snitt 800–900 studenter i verksamhetsförlagd undervisning varje termin. Det är en enorm logistik även under normala förhållanden. Tyvärr bestämde sig Region Värmland för att stoppa några av sina VFU-placeringar under våren och framförallt termin tre drabbades.

– Alltså behövde vi göra om hela utbildningsplanen för våra treor. Det blev i sin tur komplicerat och innebar exempelvis att det blev en dialog om ingångna avtal med regionen. Vår styrka har varit att vi redan innan pandemin har ett mycket bra samarbete med Region Värmland. Vi har sedan i våras haft kontinuerliga möten, gemensamma

»Det som visat sig är ju att vi verkligen behöver fysiska möten och att studenterna behöver sin kliniska träning och jobba upp sin taktila erfarenhet, där kontakten mellan hjärnan och händerna är viktig.«

handlingsplaner och delat våra riktlinjer, vilket har medfört att samarbetet genom pandemin till och med har stärkts. Effekten av att stoppa VFU för en hel termin (knappt 100 studenter) medförde ökad belastning för vården nu i höst. Därför har vår gemensamma utgångspunkt under hösten varit att tillsammans klara av VFU och kunna examinera så många sjuksköterskor som möjligt under 2020 och 2021. Det har fungerat jättebra tack vare vår handledningsmodell där samverkan med klinikens huvudhandledare och modellen för "peer-learning" är kärnan. Våra kliniska adjunkter vid ämnet omvårdnad har också gjort ett stort arbete genom att med olika digitala lösningar vara mer tillgängliga för att stötta studenter och huvudhandledare.

Helene Wadensjö pekar också på att den plattform man jobbar utifrån, Omvårdnads handledningsmodell, fungerar bra och är en modell som andra utbildningar ofta inspireras av.

– Nu är jag ändå orolig för framtiden, för att vi ska orka hålla igång kämpaglöden och engagemanget. Vi är tröttkörda och har mycket övertid. Det som visat sig är ju att vi verkligen behöver fysiska möten och att studenterna behöver sin kliniska träning och jobba upp sin taktila erfarenhet, där kontakten mellan hjärnan och händerna är viktig.

– Lärarresurserna räcker inte längre eftersom vi inte kan ha stora grupper i klinisk träning. Ett annat exempel förutom sjuksköterskornas kliniska träning är våra nya tandhygienister där det nu kommer att behövas dubbelt så stor lärarresurs.

A

tt studenterna själva riskerade att smittas av Covid-19 har varit en stor oro från början.

– Alla studenter har haft rätt att säga nej, och om det inte funnits skyddsutrustning har de inte kunnat vara kvar. Överlag har det gått jättebra. Vi har haft ett par smittade studenter med milda symptom men dessa fall har vi anmält enligt alla regler till Arbetsmiljöverket. Vi har fått positiv återkoppling från Arbetsmiljöverket tack vare de riktlinjer och handlingsplaner vi fortlöpande reviderar och kommunicerar.

6 april

Tryckeriets mottagningsdisk stänger.

7 april

Universitetets entréer låses. Studenter och medarbetare kommer in med passerkort. Affischer sätts upp på dörrarna.

Inlägg på sociala medier inför påsk om var studenter får stöd vid oro.

14 april

HR arbetar fram ett dokument för chefer om att leda på distans

21 april

Information om handtvätt med mera visas återigen upp på informationsskärmarna eftersom det kommit frågor från studenter i sociala medier som vittnar om viss oro för smittspridning i universitetets lokaler. Handsprit placeras vid utvalda platser.

23 april

Länsstyrelsen genomför en regional samverkanskonferens om läget i länet där kriskommunikationschef medverkade.

I slutet av april bestäms att höstens examenshögtid flyttas fram till december

8 maj

informerar universitetet om att det blir tentamen på distans även i augusti

25 maj

Information till studenter om att det finns stöd att få hos Studenthälsan om man behöver.

29 maj

Statsministern och ministern för högre utbildning berättade att universitet ges möjlighet att öppna för utbildning på campus från 15 juni. Beslutet följs av arbete för att anpassa höstterminens start och genomförande med prioritering av de studenter som börjar på Karlstads universitet för första gången.

18 juni

Beslut om att Karlstads universitet öppnar upp för att ta emot internationella studenter igen.

31 augusti

Terminsstarten går bra, ingen smittspridning rapporteras. Under september fortsätter informationen om att tvätta händerna, stanna hemma om man är sjuk och hålla avstånd i alla tänkbara kanaler till studenter och medarbetare.

25 oktober

Högskoleprovet genomförs, starkt reducerat i antalet skrivande och med strikta anpassningar för minskad smittspridning.

11-12 december

Digital examenshögtid genomförs för första gången.

– De sista årskullarna samt specialiststudenterna har fått vidgade riktlinjer och kan idag, vid behov, få vårda patienter med Covid-19, men vi är väldigt noga med att våra studenter måste ha skyddsutrustning. Vi är noga med vårt arbetsmiljöansvar för våra studenter.

– Det som smärtar är situationen för vissa av doktoranderna, där har en del mått dåligt. De har inte kunnat ägna sig åt datainsamling och blivit lite avskurna från verksamheten. Det handlar om mycket förlorad tid.

Att leda en organisation med 85 medarbetare har också varit svårt och utmanande under rådande förhållanden. Att hålla ihop gruppen och hålla motivationen uppe fast man inte får träffas.

Helene Wadensjö tror att erfarenheterna kommer att leda till bestående förändringar i arbetssättet, men att det får dröja lite innan det klarnar kring vad det går att ta med sig.

– Bara vi får landa så blir det tydligare, vi är lite för nära nu för att se alla nyanser i vad vi lärt oss. Men bara vi får distans tror jag att det klarnar. Många av våra lärare vittnar om att de hittat nya digitala pedagogiska metoder och grepp som kommer utveckla vårt arbetssätt även framåt. Men framför allt har det blivit tydligt hur bra vi kan samarbeta inom institutionen och med andra externa aktörer. Krisen har på ett positivt vis medvetandegjort vilka väl fungerande team vi har och vilka starka kontaktytor vi samarbetar utifrån.

– Vi har fått spegla vår verksamhet mot krisen, och känner ändå att vi är starka i en utsatt situation. Mina medarbetare är ju till sina väsen som vårdpersonal ytterst vana vid akuta situationer och att ställa om i krissituationer. Den grundinställningen tror jag har hjälpt oss. En annan viktig faktor har varit den krisledningsgrupp som finns och har fungerat från första dagen då krisen drabbade akademien.

Inte heller Jan Gambring sticker under stol med att det har varit en komplicerad tid som innehållit många svåra beslut.

– Det fanns inget facit”, berättar han. ”Men jag har haft stöd i säkerhetsfrågorna både från ledningen och många andra inom universitetet, men även från det regionala smittskyddet och i det nätverk med säkerhetschefer på universitet och högskolor som jag ingår i och haft ständig kontakt med. Jag tror att vi har agerat ganska lika, vissa var hårda i början och stängde ned snabbt, andra väntade lite längre. I grund och botten handlar det om att tolka och följa Folkhälsomyndighetens och smittskyddets rekommendationer.

Under våren var det tyst och stilla i de stora husen utanför Karlstad. Enstaka studenter satt utspridda och jobbade, personal fick komma in under begränsade former. Men hos en grupp anställda blev det istället en rätt febril upptakt till sommaren.

»Bara vi får landa så blir det tydligare,
vi är lite för nära nu för att se alla
nyanser i vad vi lärt oss.«

Berit Ånesjö är enhetschef och ansvarig för lokalvården. Hennes personal fick plötsligt hela universitetet för sig själva.

– Det var helt tomt, berättar hon. Så vi började med storstädningen redan i april. Skurade och polerade golv, torkade väggar och lampor och tvättade möbler. Jag är så stolt över alla, att man legat i och jobbat på med sånt som inte hinns med annars. Så nu är det rent! Så här rent har det aldrig varit.

– Men det är samtidigt tråkigt, säger hon. – Det ska vara en puls, arrangemang och människor i rörelse. Visst kan man tänka sig i vanliga fall att det skulle vara skönt om alla försvann en vecka så att det gick att hålla rent. Men så här vill man ju inte ha det.

Trots oklarheter om hur viruset smittar och hur länge det överlever på ytor har man delvis förändrat städrutinerna. Berit Ånesjö har haft återkommande kontakter med säkerhetschefen Jan Gambring om Folkhälsomyndighetens rekommendationer.

– Vi städar toaletterna två gånger om dagen och torkar av alla tag-ytorna, som trapppräcken och handtag, betydligt oftare. Och det finns lärdomar att dra av de högre hygienkraven, som att kräksjukan och influensan snabbt försvann i våras när den fysiska distanseringen infördes.

– Plexiglasskivorna i butikerna blir nog kvar även efter pandemin, tror Berit Ånesjö. Tänk vad exponerade butikspersonalen har varit.

Överlag är Värmland en region som klarat sig ganska bra. Smittspridningen under våren var begränsad, och

framför allt fick den aldrig fart bland studenterna.

– Vi hade ingen större spridning och ingen kluster-effekt, säger Jan Gambring. De som smittats tycks ha blivit det på annat håll. Vi har varit väldigt systematiska och noga. Det har nog hjälpt, även om det också är gynnsamt här i jämförelse med om universitetet låg i en storstadsregion. Alla har gjort ett väldigt gediget arbete.

Men övergången till distansundervisning var ändå mentalt svår. Det var ett stort steg att ta. Och konsekvenser har det ju blivit.

– Det var nog flera som tvivlade på den totala övergången till distansstudier, det var på ett sätt både ett enkelt och svårt beslut. Men det visade sig fungera bra trots den snabba omställningen och många gjorde en stor arbetsinsats. Om vi hade fortsatt som vanligt tror jag att vi hade fått fler utbrott av klustersmittor, och det hade varit olyckligt. Baksidan är att vi har sett en ökning av psykisk ohälsa som en följd av ensamhet. Och livet för studenterna har blivit tråkigare när studentföreningar ställt in sina arrangemang.

– Ett annat problem är att fusket på tentor tycks ha ökat, och det har blivit fler anmälningar till disciplinnämnden. Det krävs mer arbete för att kunna genomföra säkra tentor digitalt. Det skulle behövas mer digital övervakning, men då måste nog lagstiftningen förändras. Min känsla är att lärarna skapar tentor som inte går att fuska på, med frågor som inte enkelt går att googla fram och som kräver egna beskrivningar.

Jan Gambrings liv har också förändrats. Han har varit på plats i de ekande korridorerna hela tiden sedan WHO utropade global pandemi.

– Jag har känt en oro, lite på grund av att jag fått så mycket information. Men det blir rutin det med. Jag ångrar väldigt lite. Vi har varit konsekventa. ●

Från 100 till nästan 0 – om att ställa om och behålla engagemang

– Det var full fart och vi hade precis genomfört Engagemangsdagen i början av mars, för att stärka studenternas engagemang. Det bubblade av nya idéer. Veckan efter kom beslutet om att universitetet ställde om till distansundervisning och ”allt” ställdes in. Branschdagar med gästföreläsare, yrkesdagar – allt fick bokas av. Det var många frågor i början, särskilt om examination. Sedan blev det väldigt, väldigt lugnt.

Juval Pruitt var anställd som studentombud på Karlstad Studentkår. Hans roll var att stötta studenter som råkar ut för problem i sin utbildning och bevaka studenters rättigheter. Beskedet om att universitet och högskolor skulle ställa om till distansstudier kom i mitten av mars. För de flesta karlstadstudenter var det mitt i en tentaperiod.

– Det blev en snabb omställning och en del tentor blev framflyttade. Jag tror nästan alla trodde att det skulle gå över relativt snabbt. Det fanns så klart en stor förståelse bland studenterna och man tänkte att det nog skulle lösa sig. Och för de flesta har det gjort det, men några blev oroliga för att inte bli examinerade på sina kurser

»Det är så viktigt att nybörjarstudenterna får komma hit till universitetet. Det är ett nytt steg i livet och en ny vardag.«

och att det i sin tur skulle påverka höstens antagning.

För att få en bättre överblick av hur vårterminen hade gått, genomförde studentkåren en enkätundersökning i juni.

– Särskilt i de fria svaren visar det sig att erfarenheterna ser väldigt olika ut. Att läsa på distans har sparat tid, men samtidigt är det många som saknat att plugga tillsammans. Att studera hemma är inte alltid så lyckat och studiemiljön och det studiesociala var det som fick sämst resultat i mätningen. Som student behöver du bolla idéer och tankar för att öka förståelsen. Nu var ju inte universitetet helt stängt, men det var långt ifrån normal läge och de flesta pluggade hemma. Men många tyckte också att det var skönt att studera hemifrån, att det blir mer fokuserat.

Juval Pruitt fick själv ställa om och jobba hemifrån. Då och då har han varit på universitetet, särskilt i samband med växlingen till en ny kärstyrelse under försommaren.

– Vi jobbar ganska enskilt annars också, men nu har det blivit ganska ensamt. Jag bor själv, jobbar och är tillgänglig åtta till fem. Men när jobbet är slut för dagen är man ju redan hemma. Det gäller att hitta en ny vardag.

När vi ses är det sommar och varmt. Det är semester-tider och på stränder och uteserveringar har folk börjat slappna av. Vi konstaterar båda två att hösten blir intressant. Studentliv innebär nya vänner, flytt och rörelse. Karlstads universitet har just fattat beslutet att prioritera nybörjarstudenterna när det gäller möjligheter att läsa på plats i höst. Det är ett beslut som studentkåren gillar.

– Det är så viktigt att nybörjarstudenterna får komma hit till universitetet. Det är ett nytt steg i livet och en ny vardag. Att komma in i det studiesociala är jätteviktigt. Utbildningsföreningarna har en jätteviktig roll att på något sätt ordna med inspark och välkomna nya studenter – men samtidigt göra det på ett säkert sätt. För om allt välkomnande försvinner, hur får vi då engagemang och trivsel?

Samma vecka som corona-pandemin brakade loss på allvar i Sverige, var Juval själv i Sälen och åkte skidor. Han var inte orolig. Då.

– Allteftersom tiden har gått och med all omställning och nya rapporter och Folkhälsomyndighetens presskonferenser... Nu är jag kanske mer noga än många andra. Vi vet mer, har mer fakta och ser att smittspridningen fortfarande pågår. Jag kan bli irriterad på att folk tröttnar och inte följer rekommendationerna. Det är kanske inte så mycket för egen del, utan för att skydda andra.

Han berättar om erfarenheter från den egna studietidens extrajobb på äldreboenden.

– De gamla träffar många, många människor. När jag pratar med min mormor kommer vi ofta in på ansvar, att någon ska ha koll. Pandemin har satt ljuset på brister som vi måste rätta till för att klara nästa kris.

Juval har rötterna i USA och Sverige. Farmor och hennes man, som båda är i 80-års åldern, bor i The Bronx, New York. Den planerade resan för att hälsa på fick ställas in.

– New York och särskilt the Bronx blev ett av de värst drabbade områdena i USA under våren. Både min farmor och hennes man blev sjuka i Covid-19 just när det var som allra värst med överbelagda sjukhus och en hård lockdown. Det var en orolig period. Idag mår de bra, men är fortfarande väldigt trötta. De flesta som bor i The Bronx är latino eller svarta, många lever i fattigdom. Och det är inte direkt där som resurser på sjukvården har lagts. Idag verkar det som att man vill ha skillnader. Det blir så tydligt både när man tittar på pandemin och på Black Lives Matter-rörelsen. Samhället är generellt mer polariserat idag och det gäller nog inte bara USA. ●

Sedan artikeln skrevs har Juval Pruitt slutat som studentombud och är nu anställd som utbildningshandläggare på universitetets avdelning för utbildningsstöd.

Fakta

Om studentundersökningen #tycktill – distansstudier under covid-19

Undersökningen genomfördes i juni 2020 och 410 studenter svarade på enkäten. Nästan alla studerade i vanliga fall på campus. I enkäten fanns möjlighet att lämna fritext-svar, något som 111 studenter valde att göra. Resultaten visar bland annat att:

- Generellt lägre kvalitet på utbildningen. Förändrade studieformer och stora anpassningar, särskilt när det gäller examinationer, gjorde det svårt att uppnå samma pedagogiska kvalitet.
- Studiesociala miljön är det område där studenterna upplevde störst negativ förändring, med en kombination av begränsad tillgång till bra studieplatser och minskade möjligheter att samarbeta med andra studenter i till exempel grupparbeten.
- Många studenter upplevde att lärare varit mer tillgängliga och kontakten har varit bättre.
- Positiva effekter för de studenter som pendlar eller som av andra skäl upplever det som svårt att studera på plats på universitetet. Flera studenter har fått en inblick i distansstudier och har sett att det är en studieform som passar dem bra.

Det öde biblioteket

Biblioteket som mötesplats, biblioteket som vardagsrum, som universitetets hjärta eller rentav dess hjärna – en sak har de gemensamt, alla dessa biblioteksmetaforer: de bygger på att biblioteket är öppet, varmt och välkomnade. Men vad händer med biblioteket, och vår bild av biblioteket, när en pandemi tvingar det att om inte stänga ner, så i alla fall kraftigt begränsa sin fysiska tillgänglighet?

I novellen "Melina" skildrar Emelie Spak tillvaron som inspärrad ande på Karlstads universitetsbibliotek. Berättelsens huvudperson blev knuffad i skrivarrummet så illa att hon dog, och är dömd att för evigt tillbringa dag och natt inne i biblioteket. Ingen ser eller hör henne, men hon hör och ser alla. Som ett par studenter hon tycker ser lite flummiga ut: "Varför måste de klä sig som om de är hemma i soffan en fredagskväll och precis slukat en chipspåse framför Mello? Detta är ett universitet, och desto viktigare, de är i biblioteket!" Jag kan i och för sig tänka mig värre straff än Melinas – vore det inte till och med en belöning? – men novellen ger oss hopp i övertygelsen att ju mer tid en student spenderar i biblioteket, desto mer lyckade blir studierna. Och fler än en student har vittnat om att det är något speciellt att plugga på ett bibliotek – det gör något med självdisciplinen och man blir helt enkelt mer seriös.

Under den hektiska corona-våren 2020 införde Karlstads UB kraftiga begränsningar i sin tillgänglighet och servicenivå, allt i syfte att minska risken för smitta. Biblioteket var endast öppet två timmar om dagen, och då endast för att låna och återlämna böcker. Enbart studenter och personal med passerkort kunde komma in. Allmänheten stängdes ute. Informationsdiskarna var obemannade. Samtliga studieplatser och grupparbetsplatser stängdes av helt.

Alla universitetets kurser och program flyttade ut på nätet med följd att få studenter uppehöll sig på campus. Biblioteket, som under en vanlig pre-pandemisk dag kunde besökas av uppemot 3 000 personer, hade fullt sjå med att få besöksräknaren att masas sig över hundrastreetet.

Det var en märklig känsla att röra sig i det tomma biblioteket. I vanliga fall minst sagt sjuder det av aktivitet, av grupper som pratar, diskuterar, suckar, stönar och fyller sina whiteboardtavlor med allehanda obegripligheter. Ljudnivån är ofta hög. Studenter som

suttit i den tysta läsesalen på Juridiska biblioteket i Uppsala kan bli förskräckta när de kommer till Karlstads UB, som är just det där gigantiska vardagsrummet, eller ett "Learning Commons" om man så vill. En plats där lärande sker och kunskap blir till.

Men från och med april månad så kändes det som att befinna sig mitt i den semesterödslighet som brukar kulminera någon gång i slutet av juli. Tystnaden var öronbedövande och i grunden vilade det något djupt tragiskt över beslutet av att dra ner, även om vi naturligtvis gjorde allt för att ställa om till en helt digital närvaro. Vi utökade vår hands-on-hjälp via en chattfunktion, vi startade snabbt en virtuell informationsdisk via Zoom och mycket av vår undervisning i informationssökning och källkritik skedde digitalt med hjälp av nya kursmoduler i Canvas.

Och ja, studenterna hittade till oss i de digitala kanalerna (vår chatt slog all-time-high-record), men nej, inte i lika stor utsträckning som på den "gamla" tiden. Därför är det en stor glädje att

»Tystnaden var öronbedövande och i grunden vilade det något djupt tragiskt över beslutet av att dra ner, även om vi naturligtvis gjorde allt för att ställa om till en helt digital närvaro«

vi under höstterminen 2020 kunnat återgå till en nivå nästan i klass med den gamla. Biblioteket är öppet åtta timmar om dagen och är även öppet på helgerna. Informationsdiskarna är åter bemannade, även om personalen står skyddade bakom ett plexiglas. Studieplatserna är åter tillgängliga men förstås utglesade; hundratals stolar är bortplockade. Och det viktigaste av allt: studenterna återvänder.

I den inledande uppräknningen av "biblioteket som"-metaforer utelämnade jag en av de viktigaste: biblioteket som plats för informellt lärande. Ingen kan väga den samlade kunskapsmassan som normalt produceras i universitetsbiblioteket under en dag, en vecka eller ett helt år. Men om man kunde det skulle vikten vara avsevärd. Därför är det min sanna förhoppning att vi en dag kan återgå till en helt nor-

mal biblioteksverksamhet igen och ta med oss de lärdomar och erfarenheter vi har fått under pandemin. ●

Jakob Harnesk
Biblioteksdirektör

Viruset, människan och litteraturen

Den amerikanska författaren Cormac McCarthys postapokalyptiska roman *The Road* från 2006 avslutas med ett stycke där han låter en värld som fanns innan människan plötsligt återuppstod. Betraktandes ett stilla vattendrag noterar berättaren några bäcköringar vars fjäll uppvisar mönster som tycks vittna om hur allting började: hur jorden, på något okänt sätt, en gång blev till och så småningom fick liv. Den världen, skriver McCarthy, kommer aldrig tillbaka – och den värld som är kvar kan aldrig rättas till.

Stycket har gett upphov till en kritisk debatt som i mångt och mycket handlar om litteraturens möjligheter. Vissa menar att McCarthys förmåga att skissa fram en värld utan människans destruktivitet visar att en sådan värld faktiskt är möjlig och att romaner som *The Road* kan hjälpa oss att föreställa oss den. Andra menar, tvärtom, att passagen fungerar som eskapism, att den distraherar oss från de utmaningar vi står inför just nu, i en värld där människan, om något, är alldeles för närvarande.

Det är i sådana här stunder litteraturkritiken känns särskilt relevant. Som läsare blir vi varse att såväl McCarthys formuleringar och våra egna etiskt och politiskt färgade läsningar av dessa formuleringar spelar roll (och att dessa läsningar ofta ser väldigt olika ut). Litteraturen är i den här bemärkelsen aldrig autonom. Den är, liksom kritiken, omöjlig att separera från oss själva och de samhällssystem vi bygger, försvarar, och försöker ändra på. Den senkapitalistiska ekonomi som så tydligt präglar 2000-talet har kollapsat i McCarthys apokalyps, men i sin desperata jakt på överlevnadskonserver beskrivs romanens huvudkaraktärer – en man och hans pojke – likväl som shoppare som på sin vandring söderut möter reklampelare med "advertisements for goods that no longer exist". Även om *The Road*s fiktiva uni-

versum saknar både kapitalistisk arbetsdelning och infrastrukturer för varucirkulation finns alltså dessa fenomen definitivt med i romanens föreställningsvärld. McCarthy för såklart en dialog med den värld han själv befinner sig i.

För att vara mer specifik befinner sig McCarthy i den högt belägna och mycket pittoreska ökenstaden Santa Fe, New Mexico. Här inhyses han av forskningscentrumet The Santa Fe Institute (SFI), där forskare från olika discipliner ägnar sig åt att försöka förstå komplexa system. Eller enklare uttryckt, hur världen är beskaffad; hur människor, myror, gräs, och stenar interagerar i närmast ofattbart komplicerade nätverk där rörelsemönstren hos nätverkens individuella agenter – formerade i myrstackar, storstäder eller finansmarknader – visar sig ha mycket gemensamt. Åtminstone för den som lyfter blicken. Och likt matematikerna och fysikerna vid SFI vill McCarthy hjälpa sina läsare till just detta. Vi ska förstå att mönstret på bäcköringens rygg inte är väsensskilt från mänskliga kapillärer och att de båda livsformerna genomsyras av samma energier.

Också detta är något som många av McCarthys kritiker läser som en hoppets estetik. Om en roman kan visa hur allt liv hänger samman, hur mänskliga handlingar både påverkar och påverkas av ett oändligt antal icke-mänskliga agenser, då kommer vi som läsare i bästa fall att omvärdera våra relationer till vår omgivning och förhoppningsvis också ta ett större ansvar för det elände vi ställer till med: kapprustningar, massutrotningar, globala värmehöjningar – alltsammans såklart relaterat till den senkapitalism McCarthys roman intresserar sig för.

Det här ekokritiska tankegodset vårdas för tillfället ömt inom akademien. Nymaterialisten Jane Bennett, som skriver om fiktion i allmänhet, tror och hoppas att en litteratur

»Klimatförändringarna har resulterat i en nödsituation som dödar långt fler än coronaviruset, men världssamfundet förmår ändå inte kraftsamla för att på allvar adressera klimatproblematikens grundläggande orsaker.«

som suddar ut inbillade ontologiska gränser mellan människa och omgivning kommer att generera ”a more subtle awareness of the complicated web of dissonant connections between bodies” och att en sådan medvetenhet i sin tur kommer att möjliggöra klokare interventioner i den här ekologin. Biologen och ekofilosofen Donna Haraway hävdar på ett liknande sätt att ett sådant perspektiv är outhärligt om vi vill lära oss att berätta nya berättelser om andra världar än den vi för tillfället har för ögonen. Den här typen av berättelse, menar Haraway, skulle kunna främja mänskligt ansvarstagande – eller ”response-ability”, som hon kallar det.

Utan att helt och hållet förneka värdet i Bennetts och Haraways resonemang vill jag påstå att McCarthys estetik också har en mer problematisk baksida, något som skulle kunna illustreras med den pandemi vi för tillfället befinner oss i. Även om det går att hejda coronavirusets framfart en aning går det inte att i någon större utsträckning ändra på dess sätt att leva. Viruset kommer så länge det existerar att fortsätta söka nya värdar och gynnsamma miljöer för att trygga sin överlevnad. Precis som människan, skulle McCarthy kunna säga. I hans *Blood Meridian* från 1985 sveper skalpjägar över 1800-talets mexikansk-amerikanska gränsland som en heliotropisk pest: brutal, men helt ’naturlig’, och därför alldeles omöjlig att stoppa. En del av kretsloppet, helt enkelt. Och här framträder en av riskerna med den typ av estetik och den typ av kritik som ser blottläggandet av till synes förutbestämda livsmönster som ett otvivelaktigt gott. Om vi inte kan ändra på viruset, kan vi då ändra på människan?

Intresset för det förutbestämda återfinns naturligtvis inte bara hos McCarthy; tvärtom är det ett populärt tema i samtida populärkultur, inte minst i den enorma tv-serieindustrin. I Jonathan Nolans och Lisa Joys *Westworld* från 2016 ställs frågan om både robotar och människor sitter fast i slutna loopar; i Baran bo Odars och Jantje Frieses *Dark* från 2017 reser huvudpersonen bakåt i tiden för att så småningom inse att framtiden – ”die zukunft” – redan är skriven; i Alex Garland’s *Devs* från 2020 lyckas några programmerare i Silicon Valley skapa prediktioner som verkar avslöja att världen är helt igenom deterministisk. I sista avsnittets crescendo citerar en av bifiguren lite tillkämpat W.B. Yeats ”The Second Coming” – ”things fall apart; the centre cannot hold” – som för att signalera att slutet nog är nära, att en historisk cykel av given livslängd går mot sitt slut.

Faktum är att dessa narrativ väldigt ofta rör sig mot något slags undergång. Så även *The Road*, som på senare år har lästs övertygande mot bakgrund av den andra termodynamiska lagen, där kosmisk entropi – alltings irreversibla rörelse mot oordning och död – spelar en central roll. I McCarthys universum är vår planet redan ”bleak and shrouded” och de två huvudpersonerna lider i ”the pitiless dark”, i ”the eternal blackness”. Planeten som sådan uppvisar sällan några livstecken, annat än brutaliserade människor, och havet luktar inte längre hav utan bara svagt av jod.

Den här askfärgade mardrömmen bryts endast vid de fåtal tillfällen då romanens pappa drömmer om världen som den en gång var: en kväll på en strand då hans fru fortfarande levde och lägerelden värmdde och sprakade och myriader av stjärnor lyste upp natthimlen. En annan gång en smärtsamt blå himmel, fågelsång, solen. Trots att planeten är död visar sig då här det mänskliga medvetandes kraft. Vid ett tillfälle vaknar pappan åter till askvärlden med en smak av persika i munnen. Så övertygande var den trädgård han just drömt om. Det ska sägas att det lyriska uttryck McCarthy hemfaller åt i dessa passager har mycket gemensamt med den metaforik han ägnat sig åt flitigt i tidigare romaner och som väldigt ofta har haft den spontant tilltalande funktionen att med hjälp av litterära symboler understryka att allt liv hänger samman. Igen: den blå himmeln, fågeln, solen, och vi själva. Från ett litteraturhistoriskt perspektiv börjar den här symbolismen givetvis inte med McCarthy. I hans amerikanska kontext återfinns den kanske tydligast hos Emerson, vars idealmänniskor lever “... in the Sunshine, swim the sea / Drink the wild air’s salubrity”. Emerson var djupt fascinerad av det tidiga 1800-talets alltmer liberala predikantstilar, och för honom blir det här sättet att skriva en möjlighet att låta människan harmonisera med Guds skapelse. I den senare engelskspråkiga högmodernism som McCarthy inspireras av är tonen ofta mindre sakral och inte sällan mer uppgiven. Faulkner skriver om naturens väldiga krafter: “opaque, slow, violent; shaping and creating the life of man in its implacable and brooding image”. T.S. Eliot låter möjligen muntrare – hans gudstro växte sig ju också så småningom starkare – när han noterar hur “The dance along the artery / The circulation of the lymph / Are figured in the drift of stars”. Hur

som helst: oavsett om vi läser Emerson, Faulkner eller Eliot har vi att göra med en symbolism som understryker likheterna mellan människan och all annan materia och som därmed *kan* sägas kringskära utrymmet för mänsklig agens. Om mänskligheten lyder under samma kosmiska principer som vilken atom som helst har den kanske små möjligheter att med viljestyrka förändra världen. För den som har resignerat är den här tanken trösterik.

I *The Road* kompliceras dock detta. Pappan börjar snart misstro sina egna harmoniska och symbolistiskt anstrukna drömmar. De avviker för mycket från världen som han nu upplever, menar han, och därför riskerar de att distrahera honom själv och hans son från de utmaningar de står inför. *The Roads* läsare har således ett val. De kan välja att omfamna den vederkvickande musikaliteten i pappans drömmar och sätta hoppet till en planet som är så ofattbart vacker och komplex att den säkerligen kommer att hitta ett sätt att överleva även denna prövning, eller så kan de ansluta sig till skepsisen hos drömmaren själv. Det här valet har också något att göra med vad vi ser som litteraturens uppgift. Bör den söka insikter som är större än oss själva, i tid och rymd, eller bör den snarare försöka kartlägga orsak och verkan i mänskligt beteende och på så sätt peka på hur vi som kollektiv kan göra skillnad i världen?

Utan att ge något svar på den frågan vill jag påstå att den samtida fiktionens ambivalenta inställning till mänsklig agens kan lära oss något om den tid vi lever i. När en roman eller en tv-serie aldrig bestämmer sig för huruvida våra öden är förutbestämda eller ej ges vi som läsare och tittare möjlighet att ta till oss båda perspektiven samtidigt. Likt något slags schrödingerdjur kan vi vara handlingskraftiga och betydelsefulla när det passar oss och en löjligt liten del av ett hisnande enormt universum när detta lindrar våra samveten – allt på samma gång. Den privilegierade senkapitalistiska människan kan starta företag, generera mervärde, och främja tillväxten, men hen kan också försvinna ut i evigheten och förminska sin egen skuld närhelst något går snett. När självmordsvågor sköljer över hårdvarufabrikerna i Shenzhen. När 1,5-gradersmålet inte nås. När isar smälter och vattennivåer höjs och klimatflyktingar i bästa fall får börja om sina liv på nya platser. Den här dubbelheten hos det senkapitalistiska subjektet borgar såklart för sakernas oförändrade tillstånd. Vårt ekonomiska system kan fortsätta växa på ett ohållbart sätt när de som gynnas allra mest av det slipper ta ansvar för dess negativa konsekvenser.

Vi omsluts med andra ord av en ideologi som är så totaliserande att den trollar bort alla former av mänskligt ansvar. Kapitalismen påstår sig vara helt obegränsad, som den franske filosofen Pierre Macherey uttrycker det: förment felfri har den svar på allt, och det är därför människan kan framställas som både agent och rymdgrus på samma gång. Men vad händer egentligen när den här ideologin utmanas av

något som om möjligt är ännu mer totaliserande, nämligen en global pandemi som åtminstone för tillfället hindrar kapitalismen från att överallt ”nästla sig in, slå sig ned och upprätta förbindelser”, som Marx och Engels formulerade det?

Kanske beror det på hur vi tar oss igenom pandemin. Den slovenske filosofen Slavoj Žižek påstår att nuvarande situation innebär en chans, just eftersom de flesta av oss faktiskt verkar vara eniga om att vi befinner oss i en kris. Klimatförändringarna har resulterat i en nödsituation som dödar långt fler än coronaviruset, men världssamfundet förmår ändå inte kraftsamla för att på allvar adressera klimatproblematikens grundläggande orsaker. De kortsiktiga vinsterna i form av högre tillväxt ett tag till tillåts alltjämt trumfa de långsiktiga vinsterna i form av ljusare framtidsutsikter för planetens invånare. Men äntligen finns då en konsensus. Det *är* kris – och kanske, skriver Žižek, skulle virusets gränslöshet och den nu helt uppenbara bristen på barriärer oss människor emellan kunna visa oss att samarbete är vår enda möjliga räddning. Den högeffektiva storskaliga matindustrin ger snabb och billig mat åt en del, men den ger även sämre biodiversitet och följaktligen en generellt större sårbarhet inför epidemier (ju simplare ekosystem, desto högre risk att ett zoonotiskt virus som SARS-CoV-2 klättrar över till människan). Den senkapitalistiska matproduktionen är alltså inte ens bra för det fåtal som tjänar rikligt med pengar på den. I ett längre perspektiv gynnas arbete och kapital på sätt och vis av samma saker – och därför måste hållbara samarbeten till.

Även om Žižek talar om frånvaron av faktiska gränser människor emellan är han ändå – till skillnad från McCarthy – noggrann med att betona skillnaderna mellan människa och virus: viruset är korkat, säger han, medan människan borde kunna organisera sig på ett sätt som håller i längden. Den här idén är såklart strategisk, och den påminner om marxistkollegan Fredric Jamesons konstaterande att ideologikritikens uppgift är att övervinna “the otherwise seemingly blind and natural ‘laws’ of socioeconomic fatality”. Om vi vill förändra världen måste vi åtminstone kunna inbilla oss själva att vi befinner oss på ett högre ontologiskt plan än coronaviruset, hur förtrollade vi än må vara av romaner som blottlägger de komplexa trådar som förenar alla typer av liv.

I slutändan handlar dock den här diskussionen inte bara om värdet att som författare intressera sig för relationer mellan mänskligt- och ickemänskligt liv, utan också om vad vi som läsare har för litteratursyn i stort. För ett par år sedan skrev den alltid läsvärda Lena Andersson en kolumn i Dagens Nyheter där hon apropå den då högaktuella Svenska Akademien – och i försvar för densamma – slog fast följande: ”Det sena 1700-tal som de vetenskapliga och konstnärliga akademierna uppstod ur gjorde i själva verket upp med feodalismen för att sprida frihetens ideal: förnuft,

tolerans, det förutsättningslösa vetandet och självständig strävan efter det sanna, sköna och högtstående”. Många liberala humanister och ortodoxa kantianer nickar säkerligen instämmande. Men om det ändå vore så enkelt. Problemet är ju att just de ideal Andersson beskriver inte per automatik borgar för frihet. Mussolinis fascistregim upplevdes som oerhört vacker både av sig själv och en hel del av dem den inte tog livet av, men som Walter Benjamin uttryckte det ledde dess vurm för ’eviga värden’ till ett farligt estetiserande av politiken. Det evigt ”sköna och högtstående”, för att låna Anderssons formulering, blir i sådana fall till självändamål som kan dölja nästan vilka oegentligheter som helst. Akademin är då ironiskt nog också ett utmärkt exempel.

Ett bättre alternativ till en sådan konst- och litteratursyn är att i stället fokusera på hur litteraturen används av dem som läser den. Som jag redan antytt visar McCarthy's senaste roman på hur ’det sköna’ rymmer både risker och möjligheter: det kan distrahera likväl som det kan inspirera och glädja, helt beroende på vad vi gör med det. Än mer instruktiv i den här bemärkelsen är McCarthy's *Cities of the Plain* från 1998. I slutet av den här romanen, som kröner författarens så kallade gränstrilogi, möter läsaren en mexikansk vandrare som berättar om en man som drömmer om en annan man som i sin tur också drömmer. I den här drömmen utspelas ett drama som börjar med att huvudpersonen träffar en grupp ”processioners” som tar honom tillfånga och så småningom ger honom en bägere innehållandes något slags brygd som får honom att begrunda och uppskatta ”his surroundings, the rocks and the mountains, the stars which were belled above them against the eternal blackness of the world's nativity”. Som McCarthy skriver i ett opublicerat utkast, lyckas brygden säkerställa “in the traveler's heart his love for the world and his rededication to the belief in its beauty and even in its goodness”. För första gången sedan barnsben känner han sig trygg: all smärta är som bortblåst och han ser hur natthimlen och stjärnorna är välvda på samma sätt som hans eget öga. Allt harmoniserar, och så långt är allt bra. Snart visar det sig dock att vandraren har blivit deltagare i en blodig ceremoni ”that was then and is now an affront to God”. Men eftersom han har överlämnat sig själv fullständigt till ritualisterna känner han sig fortsatt lugn. Han vet att hans liv är i andras händer, att ansvaret är någon annans. Det sanna, det vackra, och det högtstående var alltså inte i sig självt något obestridligt gott.

Det är som om McCarthy här, liksom i The Road, vänder en kritisk blick mot sitt eget litterära uttryck. Det är han naturligtvis inte ensam om. Många erfarna och självreflekterande författare börjar så småningom syna de eventuella socia-

la konsekvenserna av det egna skrivandet. Ett annat exempel – som också det kretsar kring en symbolistisk estetik – är Virginia Woolf, som i *To the Lighthouse* från 1927 beskriver njutningen i att gå utom sin egen personlighet, smälta samman med omgivningen, och på så sätt slippa modernitetens ”fret”, ”hurry”, och ”stir”. En av karaktärerna noterar hur huvudpersonernas, the Ramsays, kärlek för varandra förenar dem med ”that unreal but penetrating and exciting universe which is the world seen through the eyes of love. The sky stuck to them; the birds sang through them”. Mrs Ramsay själv tänker på hur underligt det är att ensamheten verkar göra att ”one lent to things, inanimate things; trees, streams, flowers; felt they expressed one; felt they became one; felt they knew one, in a sense were one”. I de här högstämnda utflykterna finns inget kvar av det historiskt specifika, av det politiska, av den kontext där Woolf skriver sin roman. Detta gäller dock inte för *To the Lighthouse* som helhet, som ofta kontrasterar de längre och sammansmältande perspektiven med mer politiska inpass. Det här sker kanske tydligast i Lily Briscoes avsnitt, där den misogynia sloganen “[w]omen can't paint, women can't write” gång på gång styr läsaren tillbaka mot Woolfs samtid. Romanen föreslår också relativt konkret att det pågående världskriget gör att människor vill fly in i litteraturen: “war, people said, had revived their interest in poetry”. På det här sättet förefaller Woolf självmedvetet kompensera för risken att hennes egen bok fungerar som eskapism.

Det går att dra hur många lärdomar som helst från både Woolf och McCarthy, och någonstans är det min poäng. En roman kan i sig aldrig frälsa oss ifrån undergången; tvärtom kommer dess värde alltid att bestå i det vi gör med den, och i det avseendet är litteraturens – eller rättare sagt, läsarens – möjligheter nästintill obegränsade. Med förbehållet att alla människor naturligtvis inte har samma möjlighet att välja, i ordets mest nyliberala bemärkelse, kan den här insikten hjälpa oss att lägga fokus på kollektivets förmåga att förändra världen. Vi är såklart rymdgrus, var och en av oss, och på håll är våra till synes förutsägbara förehavanden säkerligen svåra att skilja från myrstackens myller. Men vi är samtidigt politiska varelser som har allt att vinna på att stånga oss blodiga mot det fängelsegaller som gömmer sig i idéer om det förutbestämda, det naturliga, och det evigt sköna. ●

Fredrik Svensson
Filosofie doktor i engelska

Ödeuniversitetet

Karlstads universitet har vuxit sedan den första högskolebyggnaden invigdes på Kronoparken 1974. Hus på hus har tillkommit, nya byggnader skapade för många människor, för flöden, rörelser och aktivitet. Drygt 16 000 studenter var inskrivna på universitetet när pandemin drog igång, men under våren stod nästan hela campus öde. En och annan student, några anställda, och så lokalvårdarna, som plötsligt kunde inleda arbetet med att storstäda, tvätta gardiner, polera golv och putsa upp lokalerna så att de glänste i sin ensamhet, var på plats. På personalparkeringen var det timmerupplägg och i caféet väntade ägaren på kunder som aldrig kom. ●

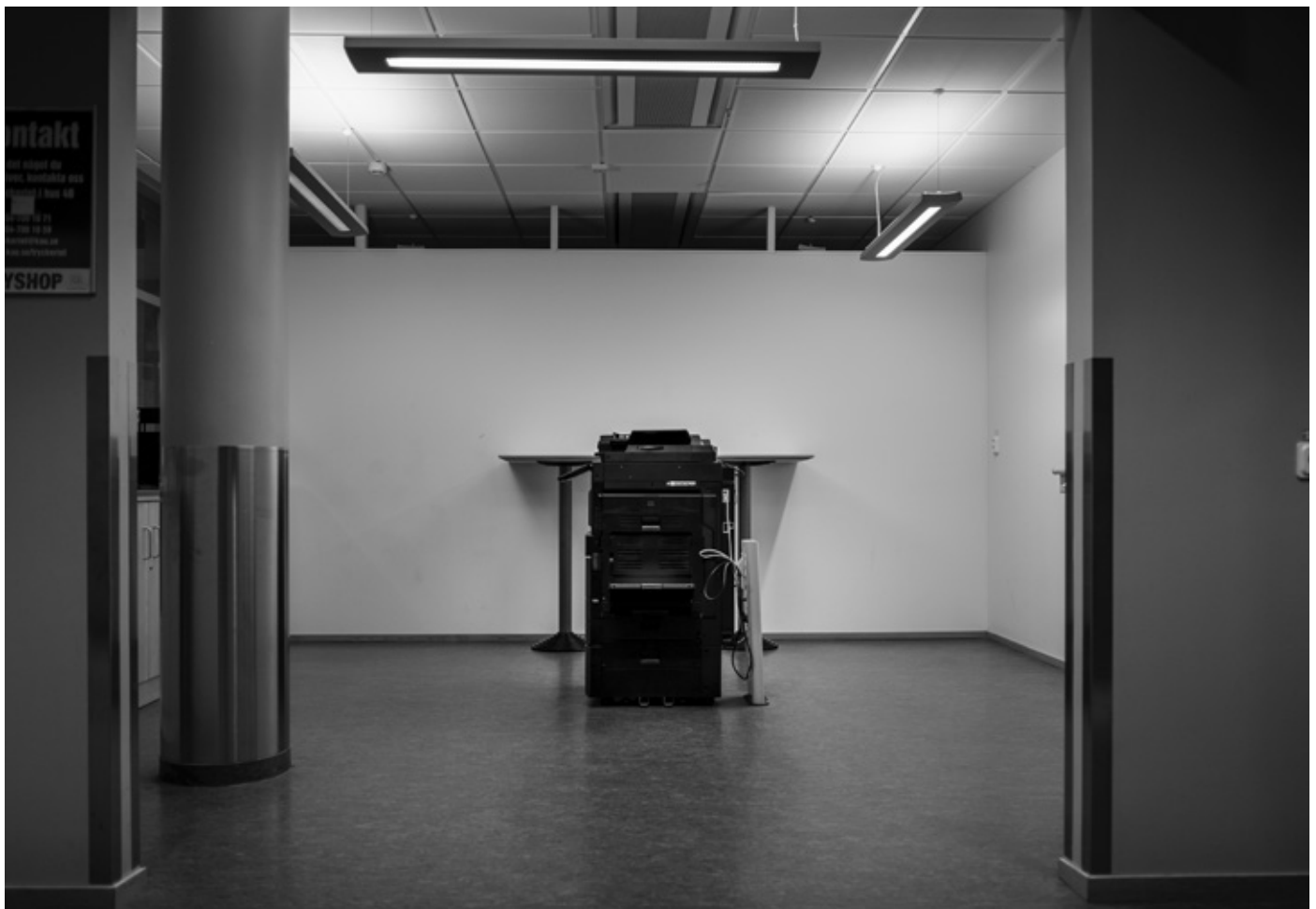
two years ago, the course is made available in English, to international students. The management and information edge cases from organisational information systems and its

The course is part of the pre-administration" at Karlstad

One of the aims of this 15 E-credits course is to develop knowledge on how an office organisation of work, and to manage and modify within of the course is to develop and information systems in work of the course is to develop individual, sector and regional course coordinator Odd Fredriksson

Half of the course consists of course literature and lecture perspectives. The other half is cutting edge cases from agency formulated course proposals digital solutions, a course Swedish to English. This year's student group exchange students, Odd Fredriksson exchange students and an

www.kau.se/education

När det är rast åker korsordstidningarna fram i lokalvårdarnas fikarum. Kamilla Björling löser kryss och Anna Olsson äter fil.

Annelie Kristoffersen och Alexander Nygren kämpar med korsord och sudoku och i mikrovågsugnarna snurrar lunchrätterna runt.

Det har sällan varit så rent i universitetets lokaler som våren 2020. Julia Nykvist med städvagnen och med sopborsten i trappan ned till restaurangen. Men nästan ingen drar in grus från vinterns snödrivor och cykelbanor.

När framtiden försvann – coronakrisens filosofiska dimensioner

Coronapandemin fick den senmoderna människan att se sig själv i spegeln. Men gillade hon det hon såg? I varje fall gick det inte att blunda för att hon hamnat i en paradox, där medmännisklighet blivit liktydigt med att hon skulle isolera sig från sina medmänniskor. Ensamheten fick henne att också ställa systemkritiska frågor. I Sverige handlade dessa om alltifrån den avreglerade äldrevården till de avvecklade nationella beredskapslagren för livsmedel och mediciner. Den nya situationen av karantän och distansering öppnade även för mer universella och djuplodande funderingar, om vad det egentligen innebär att vara människa och att leva i ett samhälle, om människans relation till naturen och om en framtid alls är möjlig – med eller utan tillväxt.

Med franska revolutionen 1789 gick inte bara en gammal värld i graven. En ny horisont öppnades och människan slungades iväg mot en ny tid – ”framtiden” – ett oanat fält av nästintill oändliga tekniska, politiska, sociala och existentiella möjligheter. Trots att den nya samhällsmodellen fick en baksida – i form av kolonialt förtryck, kapitalistisk rovdrift, byråkratiskt maktmissbruk, totalitära övergrepp, massförstörelsevapen och miljöförstörelse – injicerade revolutionen samtidigt hela världen med en ny energi. Den visionära blicken tog fäste mot en friare, rättvisare och samtidigt mer rationell värld, präglad av mänskliga rättigheter, demokrati, rättssäkerhet, generella utbildningsmöjligheter, och – inte minst – en ständigt utveckling av ekonomiskt välstånd, social välfärd, vetenskaplig kunskap och tekniska och medicinska innovationer.

Även om framsteget aldrig har varit självklart, och sannernigen haft sina bakslag, har framtiden sedan dess alltid funnits där. Mest som en utopisk referensram, för progressiva strävanden, men ibland som en hotfull dystopi som suggererar en kollektiv ångest inför alltifrån kärnvapen och terrorism till insektsdöd och klimatförändringar.

Men plötsligt hade såväl de ljusa löftena som de mörka skuggorna hos framtiden skingrats. Ja, framtiden själv upphörde att existera. Den tillsynes eviga tillväxten hade avstannat eller gått över i recession och såväl de individuella som kollektiva förväntningarna hamnade i pausläge.

I själva verket går det att tidsbestämma exakt på klockslaget när framtiden försvann. Det var kl. 17:26, den 11 mars 2020, när WHO uppgaderade virusinfluensan covid-19 till en global pandemi, med påföljande ”lockdown” av hela samhällssektorer, reserestriktioner, stängda gränser, permittering, karantän och social distansering. Sedan dess började såväl svenskar som andra länders medborgare leva i en ”ögonblickets tyranni” – för att tala med antropologen Thomas Hylland Eriksen och journalisten Sam Sundberg – ständigt på helspänn inför nya bulletiner och riktlinjer från regeringsföreträdare och statsepidemiologer. Förhoppningar om en spikrak karriär och en stigande levnadsstandard fick ge vika för en vilshenhet präglad av hemarbete och distansstudier, i bästa fall, eller en djupare oro för permittering och arbetslöshet – om inte sjukdom och död – för de sämre lottade. I detta unikt avvaktande tillstånd lösgjordes banden till såväl framtiden som det förflutna. Det är därför en världshistoriskt unik situation som vi hamnade i.

Människorna som befolkat det nya allomfattande nuet saknade inte bara en historisk karta för en vägledande jämförelse; de hade inte heller ännu någon möjlighet att kanalisera sin energi mot nya horisonter. Hur länge skulle vi vara kvar här? Fanns det en räddning – eller skulle vi gå under? Hade vi oåterkalleligt hamnat på ett sluttande plan mot ett samhälle präglad av splittring och polarisering, undantagstillstånd, populism eller rent av diktatur – även om ett vaccin eller botemedel inte var alltför långt borta? Och vilka risker utsätts egentligen människor för som sociala varelser, särskilt äldre som många gånger redan lever i ensamhet, när deras möjligheter till ögonkontakt och beröring kringskärs så drastiskt?

Det går förvisso att tolka situationen i ljusare färger. Coronakrisen har också medfört ett globalt uppvaknande, där det har blivit uppenbart att frågor om hälsa, ekologi och internationell solidaritet hänger intimt samman. Måhända har vi även tillnykrat en aning från de senaste årens avarter av faktaresistens och svepande misstro mot myndigheter. Och kanske har pausläget som sådant inneburit en möjlighet att stanna upp i den gängse statusjakten och begrunda det som den grekiske filosofen Aristoteles för över 2 000 år sedan definierade som det mest väsentliga i det mänskliga livet – att skapa en meningsfull vardagssysselsättning och vårda de varaktiga och nära relationerna.

Medieteoretikern Douglas Rushkoff har i polemik med tidigare tolkningar av det moderna samhället, som framhållit dess framtidsorientering, myntat begreppet *Present Shock*. Han menar att i det senmoderna digitaliserade onlinesamhället, har allting börjat utspela sig *nu*; det som inte gör det förminskas, medan det som anses aktuellt anstormar oss från alla håll. Instagram-tjänsten har ett talande namn för vad det handlar om, "instant" = omedelbar. Vi lever således alltmer under en ögonblickets eller nuets tyranni, i ett tillstånd där vi inte alltid bottenar, med massiva mängder intryck som ständigt kastas emot oss och som vi försöker hantera genom en alltmer sofistikerad multitasking. Dagsgamla Twittermeddelanden är ointressanta. Hur aktiv man än har varit på Facebook blir man aldrig mer populär än sin senaste statusuppdatering.

Samtidigt händer något med minnet, som är den kognitiva förmåga som överhuvudtaget gör oss till historiska varelser och som ger oss en känsla för framtiden. Psykologiska studier visar att det inte bara pågår en kognitiv förskjutning hos människor från långtidsminne till arbets- eller korttidsminne. Om man delar en upplevelse i sociala medier, så kommer man att minnas den sämre, vilket på sikt kan bli problematiskt då en meningsfull tillvaro förutsätter känslan av sammanhang som byggs upp av de minnen och erfarenheter som är bestående. I kölvattnet av debatten om curlingföräldrar talar man även om "nuism", där individen alltmer förväntar sig omedelbar behovstillfredsställelse och blixtnabba svar på varje sinnesretning, med resultatet att vi alla förvandlas till

självupptagna narcissister. Emellertid kan ett ökat fokus på nuet tolkas i mer positiva ordalag, som en möjlighet till fördjupad reflektion, att vi nu har fått en chans att andas ut, och kan leva mer medvetet närvarande (*mindfulness*).

Med coronakarantänen förvandlades "nu-chocken" från hypotes till realitet. Känslan av stillastående och pausläge var kanske allra mest påtaglig för den grupp av de covid-19-insjuknade som aldrig tycktes bli riktigt friska, med diffusa och komplexa psykosomatiska långtidssymptom. Men även på samhällsnivå stängdes dörren till morgondagen igen. Vårens och sommarens publika sport- och kulturevenemang ställdes in, utbildningar förlades till distans, medborgarnas semesterplaner skrinlades och de stora företagens och myndigheternas långsiktiga visionsarbete fick läggas på hyllan. För att inte tala om de delar av världen där medborgarna belades med regelrätta utgångsförbud. Om man kryddar detta med den initiala känslan av kaos, politisk handlingsförlamning och en stegrande (om än partiell) varubrist, var det som att vi hade kastats in i fiktionens värld, och bara kunde famla i mörkret med samma stigande thriller-känsla som i filmen *Contagion* (2011), eller i den profetiska romanen *Nattens ögon* (1981). Men tendenserna har gått i olika riktning. Å ena sidan blev vi, på gott och ont, fast i nuet, men å andra sidan tycks corona-nuet härbärgera en utopisk dimension. Trots konsekvenserna av död, sjukdom, arbetslöshet, konkurser, ofrivillig ensamhet och ökad psykisk ohälsa, så visar erfarenheten av pandemin en möjlig väg framåt, till en ny typ av samhälle. Att man kan flyga runt halva jordklotet för att koppla av under en veckolång semester, känns nu som en genomskådad illusion (om det, med tanke på koldioxidutsläppen, någonsin varit möjligt). Och idén om att alla stadskärnor ständigt måste förtätas på bekostnad av sina grönområden känns plötsligt inte lika attraktiv.

Den sydkoreansk-tyske filosofen Byung-Chul Han har formulerat en teori, eller snarare utopi, om ett "trötthets-samhälle", ett nytt samhällsstadium där före detta högpresterande människor kan bromsa ner och erkänna sina svagheter och brister. Om "prestationssamhället", det nuvarande samhällsstadiet där nya pockande möjligheter hela tiden flyger emot oss, skulle kunna övergå i ett sådant trötthetssamhälle, sänks inte bara tempot; vi befrias också från tvångströjan att vara vår egen lyckas smed. I praktiken har det senare inneburit att vi har blivit vår egen slavdrivare, som disciplinerar oss själva med hjälp av träning, kompetensutveckling, skönhetsingrepp och ändlösa självhjälpsprojekt, allt under det stressande oket om att vi ständigt behöver förverkliga oss själva. I karantänen gavs därmed en möjlighet att återuppfinna sig själv med sänkta ambitioner. Ingen har där höjt på ögonbrynen om vi tar en "hemester",

» *Om lidandet och döden en gång sågs som något naturligt framstår dessa i det genommedikaliserade samhället alltmer som något onaturligt, och därmed blir det som tidigare var välbekant, och uthärdligt, rent av skamligt – och outhärdligt.* «

under vilken vi *kopplar av* i all anspråkslöshet, istället för att som tidigare ha företagit de extravaganta resorna till andra sidan jordklotet, där vi förmodligen ändå förblev permanent *uppkopplade* för att glänsa i de sociala mediernas statusflöden.

Det moderna framtidssamhället går hand i hand med en ”biopolitik”. Enligt den franske idéhistorikern Michel Foucault instiftades med det tidigmoderna samhället (ca 1500–1700) en *biomakt*. Det fanns en religiös grund för denna, i idén om människolivets okränkbarhet och särställning, men med moderniteten blev människan alltmer besatt av att värna och maximera livet. I förmodern tid hade härskaren varit inriktad på att bevara sin makt och krävde därför undersåtarnas liv, till exempel till krigstjänstgöring, under hotet om dödsstraff. Suveränen kunde efter eget godtycke *åsamka* död eller *låta* leva. I det moderna samhället blev makten istället fokuserad på att förvalta och maximera *livet*, vilket innebar att dödsrätten avskaffades eller inskränktes. Biomakten började istället *ombesörja* livet, och *återförvisade* det till döden först i sista hand. Maktens högsta funktion blev därmed inte att döda, utan att, med Foucaults ord, ”lägga beslag på livet från början till slut”. Således nyttomaximerades livet, allt mindre lämnades åt slumpen och individerna som formades på detta sätt skulle bli starka och kapabla, rationella, nyttiga och effektiva, kort sagt anställningsbara.

Biomakten instiftades i tidigmodern tid, men dess ”biopolitik” fick fullt genomslag först i 1900-talets *medikaliser*ing, det vill säga den process där allt fler livsfrågor förvandlas till medicinska angelägenheter. Med biopolitikens utveckling har en allt starkare livsförväntan om evig ungdom och hälsa följt. Samtidigt har denna ackompanjerats av en förskjutet och undertryckt dödsrädsla, som istället tagit sig formen av en obestämbar (döds)ångest.

I en välgjord kandidatuppsats från 2012 jämförde Sofia Hvenström och Martin Lee den svenska medierapporteringen kring två olika pandemier, ”asiaten” (1957–1958) respektive ”svininfluensan” (2009–2010). Trots att svininfluensan jämfört med asiaten inte på långa vägar kom i närheten av antalet döda och smittade, var det mediala tonläget avsevärt högre. Om asiaten endast hade kunnat stoltsera med små undanskymda notiser och kolumner skildrades svininfluensan med krigsrubriker på förstasidan. En anekdotisk sökning i pressarkiven av Jonas Nordling bekräftar detta mönsters giltighet även för hur covid-19-pandemin har förmedlats i förhållande till tidigare pandemier under 1900-talet. När döds-

fallen kunde räknas i åtskilliga miljoner, utifrån en världsbe-folkning som var avsevärt mindre, renderade pandemierna små anspråkslösa nyhetstexter långt inne i tidningen. Journalisten Kent Sjögren på Värmlands Folkblad har spekulerat i olika orsaker till detta. Sjögren framhåller att det på 1950-talet fortfarande fanns en förståelse och acceptans för att sjukdomar kunde leda till döden, både för en själv och för ens nära och kära. Det fanns fortfarande ett kollektivt minne av tidigare dödliga farsoter, och då antibiotikan ännu inte var tillgänglig för alla patientgrupper i samhället fanns helt enkelt inte samma förhoppningar och krav på myndigheter-na att komma alla och envar till (omedelbar) undsättning.

Naturligtvis är det biopolitiken och medikaliseringen som spökar. Biopolitiken var en realitet redan på 1950-talet men har sedan dess utvecklats med stormsteg. Och människan har följaktligen blivit alltmer besatt av att värna, förbättra – och förlänga – livet, om det så är med ”functional foods”, blodtryckssänkande medicin, stavgång, plastikkirurgi, gastrisk bypass-operationer, stamcellsterapi eller kryo-nik. Döden har därmed ytterligare förvisats från det offentliga rummet; med sjukvårdens hjälp ska vi bli allt äldre och friskare. När en till synes ohejdbar farsot nu drab-bar oss blir vi därför väldigt oroliga, rent av upprörda. Vi kräver ett botemedel och vaccin – genast. Om lidandet och döden en gång sågs som något naturligt framstår dessa i det genommedikaliserade samhället alltmer som något onatur-ligt, och därmed blir det som tidigare var välbekant, och uthärdligt, rentav skamligt – och outhärdligt.

Biomakten födde successivt fram ett disciplinsamhälle, som även detta har beskrivits av Foucault. Disciplinsam-hället var i mångt och mycket ett barn av upplysningen och franska revolutionen, där individerna började regleras med yttre förbud och olika ”korrigerande” institutioner som fängelser, sjukhus, fabriker och skolor, med syftet att individerna skulle bli ”lydnadssubjekt”. Byung-Chul Han menar emellertid att disciplinsamhället under den senare delen av 1900-talet kom att ersättas av ett prestationssam-hälle, där all mänsklig verksamhet transformerats till *presta-tion*. Detta samhälle kräver av oss att vi ständigt svarar på alla stimuli, vilket till slut gör oss utmattade och sjuka. (Härom vittnar naturligtvis ökningen av utmattningsde-pressioner och neuropsykiatriska diagnoser.) Byung-Chul Hans lösning är den kollektivt accepterade tröttheten och vilan, som skulle kunna få utlopp i det ”trötthetssamhälle” som jag beskrev ovan. Däremot identifierar inte Byung-

»Vi förverkligar oss själva, och alla möjligheter som kommer i vår väg, inte för att vi "måste", utan för att vi "kan". Prestationssubjektet börjar därmed härska över sig självt, och behöver inte längre en överordnad fångvaktare.«

Chul Han någon konkret väg till detta mål. Men kan det vara så – som idéhistoriestudenten Sindi Axelsson vid Karlstads universitet föreslog våren 2020 i en originell B-uppsats – att coronapandemin är den felande länken?

Prestationssamhället är en arvtogare till disciplin-samhället, men till skillnad från det senare, som kännetecknades av externa förbud – "negativitet" – det vill säga tydliga gränser för vad man inte fick göra, så styrs prestations-samhället av internaliserade påbud eller imperativ – "positivitet". Vi förverkligar oss själva, och alla möjligheter som kommer i vår väg, inte för att vi "måste", utan för att vi "kan". Prestationssubjektet börjar därmed härska över sig självt, och behöver inte längre en överordnad fångvaktare. I prestationssamhället följer individerna motståndslöst alla impulser och retningar, under illusionen att de är friare ju mer upptagna de är. Men istället för frihet, poängterar Byung-Chul Han i en intervju, skapar prestationssamhället tvång. Istället för att styra våra liv självständigt exploaterar vi oss frivilligt som om vi var våra egna tjänare.

Oavsett vad som väntar efter coronakrisen satte karantänen delvis denna själv-exploatering ur spel.

Hos Byung-Chul Han framstår emellertid trötthetssamhället som en utopi som kanske aldrig går att förverkliga. Men under coronapandemin började prestationssamhället onekligen att krackelera som förklaringsmodell, och vi tycktes mer eller mindre för första gången sedan franska revolutionen ha hamnat i någonting där tempot faktiskt gick långsammare. I coronakarantänen har inte längre "positiviteten" sköljt över oss. Stimuli och måsten har minskat. Men ersattes positiviteten endast av en frånvaro av positivitet, eller var det så att även "negativiteten" kom tillbaka, i form av nya begränsningar, förbud och undantagstillstånd? Vi kan alltså tyvärr inte helt sorglöst slappna av, utan måste vara på vår vakt. Annars leder inte coronakrisen oss fram mot trötthetssamhället, utan via prestationssamhället tillbaka till *disciplinsamhället*. Och ett kombinerat prestations- och disciplinsamhälle är nog ett monster, som är mer skrämmande än dessa var för sig.

"Var fruktsamma och föröka er, uppfyll jorden och lägg den under er. Härska över havets fiskar och himlens fåglar och över alla djur som myllrar på jorden." (1 Mos 1:28)

Biopolitiken i allmänhet – och medikaliseringen i synnerhet – förutsätter en äldre idé om människans särställning, som innebär att människan står över, och därmed utanför, naturen, vilken hon är satt att dominera. En sådan föreställning kallas ibland för antropocentrism. Enligt denna är människan alltings mått och en konsekvens blir att övriga naturen saknar ett eget värde bortom människan.

Antropocentrismen har gett människan en möjlighet att utveckla såväl filosofisk självreflektion som mänskliga rättigheter. Det är också tack vare idén om den mänskliga "värdigheten" som den utsatta människan har kunnat hävda sig mot övernaturlig vidskepelse, rasistiska och sexistiska stereotyper och ett byråkratiskt och teknologiskt utarmande av den mänskliga livsvärlden. Antropocentrismen är emellertid även en delförklaring till miljöförstörelsen de senaste 500 åren och är förmodligen även en högst väsentlig faktor bakom 1900- och 2000-talets olika viruspandemier.

Coronakrisen har visat fram oräknliga prov på mänsklig altruism, alltifrån den vardagliga omtanken om medmänniskor i riskgrupperna när man håller distansen i kön i livsmedelsaffären, till den riskutsatta och övertidsarbetande vårdpersonalens ofattbart självupppoffrande insatser under våren och sommaren 2020. Men den mänskliga altruismen och solidariteten har också visat fram ett fulare ansikte. Det var som om den gängse egoismen på individnivå inte helt eliminerades, utan genom ett dialektiskt språng sublimerades till en egoism hos Homo sapiens som art. I jakten på ett vaccin har bland annat substansen squalen, som utvinns ur hajleverolja, testats. För att göra hela mänskligheten immun med ett sådant vaccin skulle en halv miljon hajar behöva slaktas. I sin strävan att rädda så många människoliv som möjligt har även munskydd, plasthandskar och handsprittflaskor förvandlats till något av en ekologisk bomb. Naturen behöver troligen drygt 400 år på sig för att bryta ned en enda ansiktsmask och "covidskräpet" är nu en karakteristisk del av hela Medelhavsområdet, överallt där vatten möter land. I spanska kustorten Zahara de los Atunes besprutades till och med badstränderna med blekmedel. Risken för badgästerna att smittas av coronaviruset kan möjligen ha reducerats marginellt, men till priset av att allt djur- och växtliv dödades.

De ansvariga politikerna försvarade åtgärden med att den hade "de bästa av avsikter". Ett sådant argument förutsätter dels den i västerlandet utbredda etiken att en handling rättfärdigas genom sina intentioner, och inte genom conse-

kvenserna, dels den ursprungligen judisk-kristna-islamiska idén om människan som skapelsens krona. Men covid-19-pandemin visar att antropocentrismen, där människans behov alltså går före den övriga naturen, inte är ett egentligt skydd mot viruset utan ironiskt nog dess själva orsak.

De makabra marknaderna med exotiska djur i Wuhan har pekats ut som en grogrund för viruset. Dessa marknader har till syfte att välbemedlade människor ska kunna få sin status bekräftad genom att imponera på sina gäster med exklusiv middagsmat. En sådan hantering av sällsynta djur, vilka för övrigt kanske inte ens lämpar sig som föda, kan enbart legitimeras med en variant av denna antropocentrism. En annan förklaring till att viruset har kunnat föras över från djur till människa är den pågående skövlingen av regnskog för att bereda plats för de lukrativa palmoljeplantagerna. Om de naturliga livsmiljöerna för djuren (t.ex. fladdermössen) försvinner, tvingas de flytta närmare människorna för att överleva.

När många stadsbor världen över sattes i karantän under våren 2020, med följden att luften och vattnet blev renare, och ljus- och ljudföroreningarna minskade, vågade sig alltför många vilda djur in i storstäderna. Vi har roats av virala klipp på rävar, sjakaler, björnar, kängurur, getter och pingviner som flanerar på gatorna, och flamingos, delfiner och valar som vältrar sig i hamnbassängerna. Men det är ett skratt som fastnar i halsen. Egentligen är det de vilda djuren som återbesöker sina förlorade marker. Naturligtvis fördrivs de igen så fort de miljontals människor som bebor städerna återvänder ut i stadslivet.

Trots att större däggdjur bland rovdjur och allätare självreglerar sin fortplantning, så att de inte blir för många inom ett bestämt revir med begränsad tillgång till föda, har människan sedan 1700-talet satt denna mekanism ur spel, och börjat föröka sig utan tidigare motstycke. Människan, som ensam art, behärskar idag 40 % av all isfri landmassa och använder mer än hälften av jordens sötvatten. Tillsammans med sina husdjur upptar hon 96 % av alla däggdjursbiomassa. När människan ses som alltings mått, och människolivet är det enda som anses heligt, är det svårt att tänka sig hur altruismen ska kunna omfatta fler arter, vilket är helt nödvändigt för att nya SARS-CoV-virus inte ska uppstå i framtiden.

Coronavirusets uppkomst betingas alltså av människans utbredning, och dess spridning av att människor lever tätt. Man kan påminna sig om att människan under större delen av sin historia har levt som nomad. Och det tål att tänka på att de nomadiserande folkslag som européer, araber, kineser och andra erövringsfolk stötte på under sin strävan efter världsherravälde, inte bara saknade motståndskraft mot

smittkoppor och influensa. Även vanliga förkylningar, i alla fall kännbara sådana, var okända för dem. Innan jordbruks- och industricivilisationerna hade brett ut sig bodde människor i relativt små grupper som var utspridda över stora områden. De virus som fanns var därför mindre aggressiva eftersom det inte fanns ett överflöd av nya värdorganismer att hoppa vidare till, i händelse av att värdjuret dog.

Överbefolkningen har emellertid egentligen inte haft en framträdande plats på den globala dagordningen sedan 1970-talet, trots att världens befolkning sedan dess närapå fördubblats. Med coronan gick dock denna realitet inte att förtränga längre. Viruset har spridits genom att många människor lever på samma yta och dessutom, som ett led i ett överkonsumtionsbeteende, har tagit för vana att resa över stora avstånd. En framgångsrik social distansering är naturligtvis svårare att upprätthålla ju mer tätbefolkat ett område är, och även i Sverige har en begynnande trend symptomatiskt kunnat urskiljas, där en del människor söker sig bort från de största städerna.

I samtidens spegelbild har vi alltså inte bara kunnat se hotet från coronaviruset. Själva människan, som indirekt skapat såväl detta som flera andra pandemivirus, framstår i ett avseende även hon som ett virus, kanske det största naturen känner, som förökar sig ohämmat och ödelägger allt annat liv, inklusive sin egen värdorganism, planeten jorden.

Hur står man ut i ett evigt nu? Är det genom att längta efter något bättre, att lidandet och ovissheten på ett mirakulöst sätt ska ta slut? Eller handlar det om att man under tiden måste försona sig med sitt öde och också försöka lära sig att vara nöjd med det man har? Jag har i ett annat sammanhang skrivit om en grekisk myt som kan kasta ljus över detta dilemma, och som jag här citerar i sin helhet:

Sisyfos är kungen i den grekiska mytologin som lurade självaste döden. Straffet för hans övermod blev hårt och han dömdes av gudarna att i underjorden rulla ett stort klippstycke uppför ett berg. Om han lyckades blev han fri. Men när han äntligen närmade sig krönet rullade stenen ner igen, tillsynes av sin egen tyngd. Och Sisyfos började om, igen och igen. Men Sisyfos är inte bara sinnebilden av meningslöst mänskligt lidande. Han har tolkats som en symbol för solens upp- och nedgång eller böljande havsvågor, som en personifikation av tillvarons cykliska kretsgång.

Enligt nobelpristagaren Albert Camus är Sisyfos, trots sin ändlösa möda, lycklig. Sisyfos inser det meningslösa i tillvaron men accepterar förutsättningarna och bevarar därmed sin värdighet. När Sisyfos förlikar sig med ödet blir den återkommande vandringen nedför berget hans "tysta glädje". Sisyfos öde är hans och ingen annans. För det finns, säger Camus, "ingen sol utan skugga", och även

»Karantänen visade att en annan värld är möjlig, hur en verklighet ser ut när människor påfrestar ekosystemen i mindre utsträckning, att det inte var livsviktigt att ständigt företa sig långväga arbets- och semesterresor, och att världen faktiskt inte gick under när tillväxten hamnade på noll.«

om det råder ständigt mörker i underjorden så innebär livet att även lära känna natten. När Sisyfos mödosamt rullar stenen framför sig på nytt, mot ljuset och den utlovade friheten, är han uppfylld av detta och inget annat.

Om till och med den tragiske Sisyfos kunde hitta sina små glädjeämnen i mörkret så är det nog inte heller omöjligt för den senmoderna människan i coronapandemin att göra det i någon mån. Kanske finns det rent av en tröst i att erkänna att det är människan själv, genom sin överkonsumtion och ojämförliga utbredning över jordklotet, som försatt sig i denna situation. Coronakarantänen har gjort oss tacksamma – åtminstone om vi hållit oss friska eller lyckats tillfriskna från sjukdomen – över det som vi har kvar, nämligen vår hälsa och våra relationer, och kanske har vi därför blivit medvetna om att kärleken och omtanken är sina egna mål och sina egna belöningar, och att gräset inte alltid är grönare på andra sidan.

Men det har inte varit den enklaste uppgift att möta corona-nuet på ett lika stoiskt sätt som Sisyfos gjorde, när han rullade upp sin sten för berget i underjorden. Under pandemin har vi behövt omdefiniera vad det innebär att umgås överhuvudtaget, att hälsa, ta avsked, bekräfta varandra, visa uppskattning och ömhet. Vad den sociala distanseringen, och de digitala kontaktsubstituten, får för långsiktiga psykiska följder är svårt att sja om, men genom att ta bort det sociala umgänget finns en risk att man skyddar sig till döds. Om staten, på typiskt biopolitiskt manér, endast försöker förhindra, eller rent av förbjuda, livet att dö, utgår man från att kroppens hälsa har ett avsevärt högre värde än själens lycka, och att de på ett märkligt sätt kan hållas isär.

För att livet ska vara värt att leva måste också själva livskraften främjas, och den kan endast frodas om människor får utlopp för sina behov som sociala varelser, som naturligtvis inbegriper umgänge med ögonkontakt och beröring.

Vad händer då den dag när vaccinet äntligen kommer? Kanske har vi då inte alls dragit de lärdomar som vi borde ha gjort, och människan fortsätter sin rastlösa rovdrift som om hon inte var förbunden med det övriga livet på planeten? Om erfarenheten av coronakrisen inte omedelbart leder till några positiva *konsekvenser* så finns emellertid i alla fall *impulserna* kvar. Karantänen visade att en annan värld är möjlig, hur en verklighet ser ut när människor påfrestar ekosystemen i mindre utsträckning, att det inte var livsviktigt att ständigt företa sig långväga arbets- och semesterresor, och att världen faktiskt inte gick under när tillväxten hamnade på noll, vilket har varit ett mantra som är lika gammalt som det moderna samhället självt.

Framtiden kommer att komma tillbaka. Men kanske är vi mognare som människor då, och som successivt kan genomskåda biomaktens imperativ om att man alltid måste föryngra sig och ständigt prestera på topp? Vi kanske inte landade i ett trötthetssamhälle, men vi såg att det fanns inom räckhåll.

Kristian Petrov
Docent i idéhistoria och
lektor i kulturstudier

Toner på avstånd – musikundervisningen under pandemin

Medan de flesta lärosäten skickade hem sina studenter och behöll delar av sin personal på plats gjorde man precis tvärtom på Musikhögskolan Ingesund utanför Arvika. Lärarna jobbade hemifrån och studenterna fick vara kvar i lokalerna, under ordnade former och med tydliga förhållningsorder om fysisk distansering.

Ännu vet man inte så mycket om hur coronaviruset smittar, men en sak har blivit tydlig. Att sjunga är farligt. En människa som sjunger, eller allra helst en kör, fyller alltid luften med aerosoler, men om partiklarna bär med sig ett virus så blir verksamheten med ens potentiellt hälsofarlig.

Mycket tyder på att blåsinstrument också fungerar som aerosolspridare i olika grad. En amerikansk studie har kommit fram till att trumpetten och klarinetten sprider fler partiklar än till exempel en tuba eller fagott.

Så det finns mycket att ta hänsyn till som ett vanligt lärosäte inte behöver tänka på.

– Det har varit lite upp- och nedvända världen på Musikhögskolan Ingesund, säger Karlstads universitets säkerhetschef Jan Gambring. Det är ju speciellt med de konstnärliga ämnena eftersom utbildningen måste ske fysiskt.

» Vi har inte kunnat ha repetitioner med symfoniorkester och kören har varit uppdelad.«

Ändå har allt gått bra under året. Ingen har smittats i skolmiljön. Vårens omvända distansundervisning övergick efter sommaren till en typ av hybridundervisning, en kombination av distansundervisning och undervisning på plats genomförd i små grupper.

Viktoria Fyhr, som är fakultetsadministratör, berättar att det gått åt en hel del tejp för att skapa tydlighet.

– Min bild är att det har gått jättebra, alla har tänkt till. Det har funnits klara riktlinjer och alla har vetat vad som gäller. Det viktiga är att ingen behövt göra en egen bedömning i stunden utan allt har varit tydligt.

Prefekt Carina Hauge-Rouass fyller på:

– Eftersom undervisning i våra konstnärliga ämnen kräver viss fysisk närvaro så har vår institution fått göra undantag från rektorsbeslutet gällande distansundervisning. Det har inneburit att all undervisning som har varit möjlig att genomföra på distans har genomförts så, men där vi gjort bedömningen att så inte är fallet har undervisning skett på plats i våra lokaler. Vi har varit extremt nog i vårt arbete att göra lokalmässiga anvisningar och begränsningar tydliga och enkla att följa och förstå, allt med syftet att begränsa risk för smittspridning. Tydlig och återkommande information har gått ut till medarbetare och studenter.

Slutmålet har varit att försöka leva upp till kursplanerna och se till att studenterna får genomföra de kursmoment som planerna innehåller och kan lämna undervisningen med den kompetens de förväntat sig att få.

– Vissa saker har varit omöjliga förstås, fortsätter Viktoria Fyhr. Vi har inte kunnat ha repetitioner med symfoniorkester och kören har varit uppdelad. Men när väl studenterna

Charlie Nord, studentkårsordförande och valthornist, hade mycket att säga till om under våren.
Hanna Carlsson, saxofonist och numera utexaminerad musiklärare, fick med sig ovanliga och värdefulla erfarenheter ut i yrkeslivet.

har uppfattat om kursen genomförs fysiskt eller på distans så har det löpt på bra. Det har varit mycket prat i media om att de unga vuxna inte sköter sig men det är inte vår erfarenhet. Vi har också haft ett starkt stöd från studentkåren.

Charlie Nord gör sitt fjärde år av fem på musiklärarprogrammet. Han kommer från Karlstad men hyr en lägenhet i Dottevik under studietiden. När han är färdig får han fullständig behörighet från grundskola till gymnasium men är inriktad på ett arbete som brasslärare inom kulturskolan. Själv spelar Charlie valthorn och har instrumentlektioner kontinuerligt genom hela utbildningen. Fram till sommaren var han ordförande i studentkåren och studenternas representant i musikhögskolans krisråd.

– Jag skulle säga att vi studenter är väldigt nöjda med hur skolan har hanterat coronan och glada för att de verkligen tagit in oss och lyssnat på oss. Omständigheterna har ju gjort att man inte riktigt får ut det man hade förväntat sig av utbildningen, men där har ledningen verkligen ansträngt sig för att det ändå ska funka.

– Vi har inte fått inte spela så mycket som vi brukar, men det har vi förståelse för såklart.

Ändå har det varit motigt i perioder. En enkät bland studenterna visade att motivationen sjönk tydligt under vårterminens distansundervisning.

– Under hösten har det blivit bättre med det, säger Charlie, och en bidragande orsak till det är att vi har kunnat ha lärlarleda lektioner på campus. Det som hände mig och många andra var att alla mål försvann, att uppspel och konserter ställdes in och att det ibland kändes som att man övade för ingenting nästan. Då har det hjälpt att få vara i samma rum och att vi har kunnat ha konserter, om än med väldigt begränsad publik.

Robert Henriksson, som undervisar i kontrabas och piano har fått göra det från sin egen "lärarzon" efter sommaren. Han är i sin ruta, markerad med tejp, och studenten är i sin. Alla har också fått lära sig att gå in och ut ur rummen i en viss ordning, och att sprita och rengöra instrument och dörrhandtag efter varje lektion. Det går bra att vara fyra i rummet, men på minst två meters avstånd från varandra. Det finns också portabla skärmar och stå bakom.

Det har varit mycket att tänka på, men den digitala omställningen är förstås det största.

– Jag är ingen digital person, så det var lite chockartat. Men det tog en vecka, det var vad vi hade på oss. Vi ställde om, lärde oss och hjälpte varandra. Vi har mest använt fildelningstjänsten KAU Box och konferensprogrammet Zoom, sen har IT-supporten varit fantastisk.

Den nya tekniken krävde nya grepp och rätt omgående började Robert Henriksson begära in arbetsprover på video, en film i veckan.

– Det funkade överraskande bra och jag tycker till och med att det har höjt nivån på prestationerna, för innan

»Jag är ingen digital person, så det var lite chockartat. Men det tog en vecka, det var vad vi hade på oss. Vi ställde om, lärde oss och hjälpte varandra.«

Robert Henriksson

man spelar in så repeterar man och vill göra allt så snyggt som möjligt. Så jag tycker att kvaliteten har höjts.

– Till det negativa hör att nyanser i mimik och uttryck försvinner. Och ljudet har varit ett problem, särskilt kontrabasen är knepig när den spelas in med en inbyggd datormikrofon. Det är ett speciellt instrument. Man måste verkligen älska kontrabas eftersom den är så tung att bära runt på. Den är också ganska ljudsvag. I en orkester hör man sällan sig själv, men man känner i kroppen när det stämmer. Det vore fantastiskt om man kunde komma så långt att alla hade bra mickar och högtalare. Vi musiker älskar ju klanger och ljud.

Teknikens begränsningar är uppenbara. När Hanna Carlsson repeterade med sin saxofontrio under vårterminen var alla på plats i skolan men fick av smittskäl inte spela med varandra i samma rum utan hänvisades till Zoom. Eftersom programmet "laggar" går det inte att spela tillsammans, så för att få det att funka fick man stänga av sin egen mick och spela med bara en i taget. Och ljudkvaliteten var förstås inte bra heller.

Hanna Carlsson, som gick ut i våras, är nu lärare på kulturskolan i Uppsala. Där har hon testat mer avancerade metoder för att spela tillsammans via programmet Jamulus.

– Det funkar hyfsat, berättar hon, det är fortfarande en viss eftersläpning, men tack vare riktiga mickar, ljudkort och lyssning i lurar så fungerar det faktiskt rätt bra. Inte som att spela tillsammans så klart, men en bit på väg.

Att sprita av instrumenten efter varje lektion går på rutin numera.

Linnea Waljestål som går musikproduktionsprogrammet gör musik med en kompis via Zoom. Det går smidigt att skicka filer till varandra. Så växer låtarna fram, pålägg för pålägg.

För Hanna Carlsson blev vårterminens omställning också en förberedelse för yrkeslivet. Digital pedagogik har inte riktigt funnits i kursplanen, men Hanna blir inte förvånad om det momentet dyker upp där inom kort.

– Vi har fått lära oss lite om notprogram eller att göra en enkel video, men jag tänker att om det ska fortsätta så här så borde tekniska moment vara med i utbildningen.

Charlie Nord, som tar examen våren 2022, tänker i samma banor.

– Det här som jag är med om nu kommer såklart bara bli en tillgång och erfarenhet som lärare. Men jag tycker också att jag har förstått något om hur anpassningsbara och flexibla vi människor är. Jag tror också att vissa föreläsningar kommer erbjudas via Zoom i framtiden. Man behöver inte ha vartenda möte i verkliga livet.

På musikproduktionsprogrammet är man mer van vid ensamarbete redan från början, men även där har omställningen varit stor. Studenterna har fått turas om att vara i studion i mindre konstellationer, och komma ihåg att sprita mixerbordet mellan varven.

»Sedan har det ju blivit lite tråkigare på vissa sätt. En del av att plugga är att få göra det med andra som vill samma sak.«

– Det har inte slagit så hårt mot utbildningen som jag trodde, berättar Linnea Waljestål som går andra året på musikproduktionsprogrammet, – men privat har det varit jobbigt att inte få spela ute. Sedan har det ju blivit lite tråkigare på vissa sätt. En del av att plugga är att få göra det med andra som vill samma sak.

Men även hon understryker de positiva lärdomarna av distansundervisning och digitala kontakter.

– Ska man spela in med musiker i andra länder blir det ju ändå så man får jobba.

Kärleken till musiken är i slutändan det som får studenterna och lärarna att vilja vara på Musikhögskolan Ingesund, och musik handlar om att spela tillsammans. Det understryker alla. Det är vad övandet och nötnandet handlar om.

– Att spela ihop är ju något man lever för, säger Robert Henriksson, men nu har det blivit ganska envägs. Vi längtar efter normalitet. Vi saknar studenterna och orkesterproduktionerna. Det är själva mervärdet för oss som arbetar här. Men just nu känns det lite avlägset. Jag såg på en konsertfilm häromdagen, och det kändes konstigt och främmande att alla stod så nära varandra, men vi kommer nog tillbaka till det.

– Man behöver få vara med om reaktionen som musiker, se att det man gör landar hos lyssnaren. Vi är inga öar vi människor, vi behöver få vara tillsammans också ibland. ●

Coronan och musiken

Svävande moln av klanger i mitt huvud. Brus av ackord som var varma, pampiga, skira, dramatiska, hotfulla, goda. Melodier som berättade historier och händelser. Fötter som åker upp och ned bakom skinande mässingsstänger.

Jag lärde känna min far Gunnar genom musiken långt innan jag kunde prata. Ja, innan jag ens kunde gå så kröp jag in under hans Steinwayflygel, såg instrumentets ljusa klangbotten av gran och tittade på hans fötter som mjukt tryckte ned någon av flygelns tre blänkande pedaler. Och hela tiden dessa underbara suggestiva klanger som strömmade igenom min lilla kropp.

Sedan dess har alltid musiken varit min värld och violinen min verkliga röst genom vilken jag berättat historier och förmedlat känslor på konsertscener runt om i världen. Pappa var en fin pianist, en av Sveriges första Kommunala Musikskole-byggare och en suverän ackompanjör.

När han kompade mig var jag alltid fri, om jag tvekade så väntade han in mig, om jag ökade så sprang han bredvid mig.

Precis så ska musik kännas; otyglad, fri, närvarande och spontan!

Det tog mig åtta år av hårda intensiva högskolestudier att behärska den känslan även i den för violin mest krävande solokammarmusik och orkesterrepertoaren.

Jag har arbetat som konsertmästare i symfoniorkester i 28 år och är som orkestermusiker van vid att det alltid händer oplanerade och oväntade händelser vid konserter. Så att på en millisekund omvandla något negativt till en för publiken positiv upplevelse är något som jag är van vid. Att därför omvandla den negativa coronakänslan till något positivt kändes både naturligt och nödvändigt.

Jag ringde upp min vän och kollega Manuel Guillen, violinprofessor vid Real Conservatorio Superior de Música de Madrid, och föreslog en gemensam masterclass för våra studenter. Bueno, sa han, även mina studenter behöver extra stimulans, vi gör en "Corona-Erasmus". Nästa dag ringde jag upp honom igen och sa;

"Hola Manuel! Det blir bättre fioljud om du beställer en mikrofon på nätet!"

– Kära Magnus, jag har varit inne i min lägenhet i sex veckor, det är ingen idé att beställa något för jag får inte gå ut och hämta paketet."

Med ens insåg jag hans corona verklighet – att vara isolerad i miljonstaden Madrid. Den tre timmar öppna Zoom-masterclassen blev väldigt lyckad; jag undervisade Manuels Madrid-studenter och han mina Ingesunds-studenter. Fler Zoom-masterclasses följde de kommande veckorna jag anropade:

Ahoj Jana & Mikael!

Prague Conservatorie & The Academy of Performing Arts in Prague

Hallo Henninge!

Oslo Filharmonien

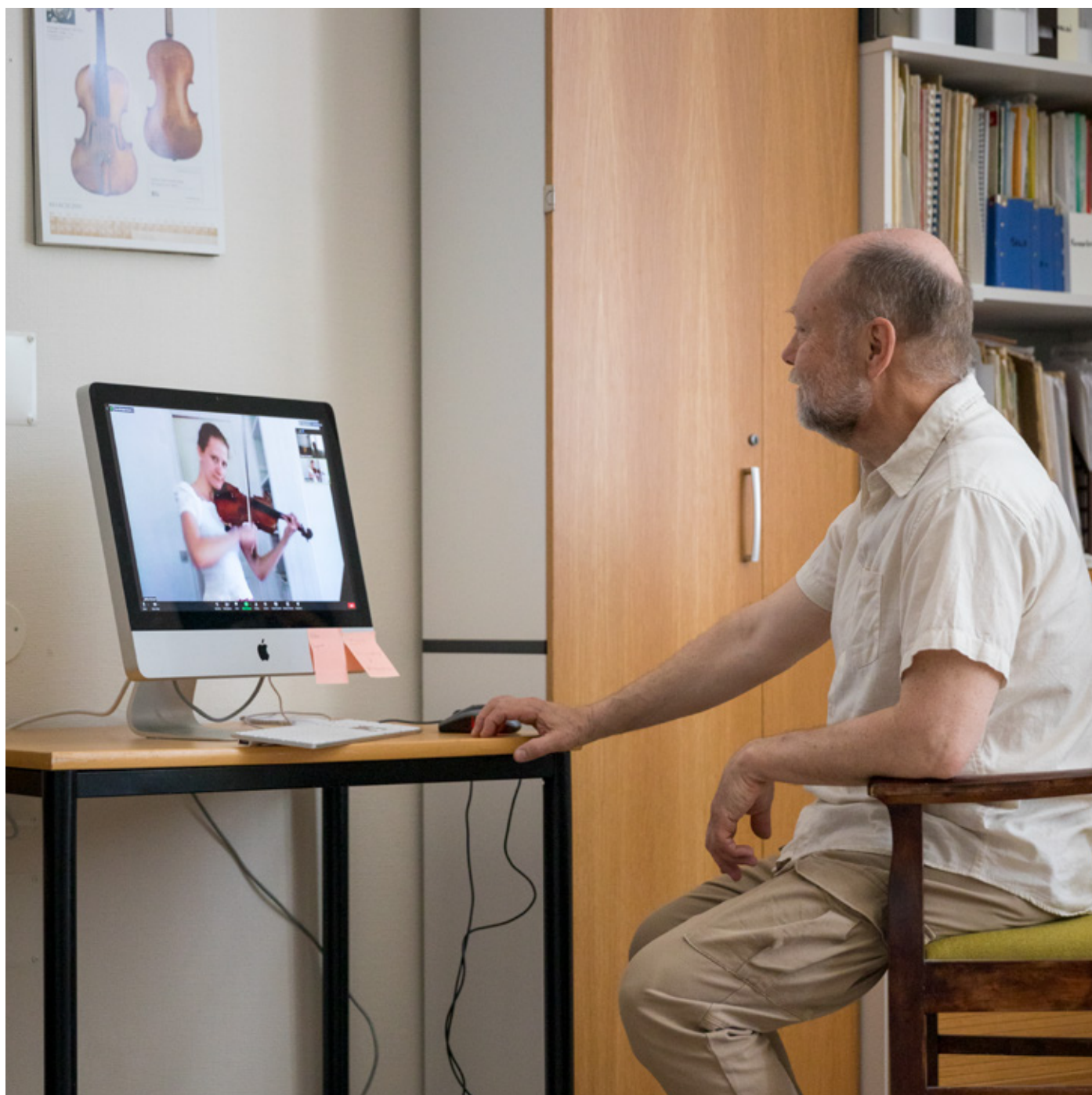
Davs Annissa!

Det Kongelige Danske Musikkonservatorium, København

Ciao Bianca!

Conservatorio di Verona Evaristo Felice Dall' Abaco

» Coronaisoleringen gjorde att studenterna plötsligt fick en ostörd vardag, mer övningstid, lugn och studiero för att utveckla sin egen spelstil och sina egna musikaliska tankar.«

Jag har som måtto att inte stå i vägen för mina studenters begåvning. När man studerar violin så krävs det att man får arbeta ostört. Kanske får man en aha- insikt hur man ska utföra en teknisk passage eller så har man funnit ”sin” ton med ett vackert personligt vibrato. För att detta ska sätta sig i kroppen och bestå krävs tid; kanske en timme, en dag eller några månaders övning.

Coronaisoleringen gjorde att studenterna plötsligt fick en ostörd vardag, mer övningstid, lugn och studiero för att utveckla sin egen spelstil och sina egna musikaliska tankar.

Nu kan jag konstatera att den effekten av distansundervisningen fungerat bra.

Fattades något? - Ja: Den mänskliga kontakten mellan student och lärare och violinens ton i det akustiska rummet.

Nu ser jag fram emot att undervisa studenterna på campus och att musicera tillsammans med dem. ●

Magnus Ericsson
professor i violin
vid Musikhögskolan
Ingesund

Coronan och platsens politik

Året med pandemin har ställt mycket på ända. Vi har fått vänja oss vid att vara mer stilla i det lilla, att fysiskt undvika andra personer, att ha våra relationer på distans. Digitala verktyg används till allt från jobbmöten till att ta farväl av en äldre släkting. Våra liv är i ständig relation till pandemin och de rekommendationer den genererar, rekommendationer som är lika för alla men där konsekvenserna kan vara olika.

Det är ovant att vara sämst i klassen. Vi är vana att se Sverige i toppen på listan, inte i botten. Hur kan det komma sig att vi har fler döda och fler smittade än så många andra länder? Och att vi är sämre än våra nordiska grannländer? Storebror har hamnat i skamvrån. Det gick allt för snabbt att vänja sig vid att både dödstal och smittotal är en tävling, mellan länder och inom landet. Att bo i Västerbotten, som jag gör, var för en gångs skull att dra det längsta strået. När huvudstaden snabbt framstod som den stora förloraren brast ett uppdämt behov för många norrlänningar. Att för en gångs skull framstå som bättre än de som bor i centrum. Att äntligen få säga det som inte får sägas, att vi inte ville ha stockholmarna här, att de får hålla sig hemma. Liknande känslor var nog ganska lätta att hitta inte minst hos våra nordiska grannar. Förlorarna böjde också lite på nacken, den nya positionen var ovan för alla.

På så sätt gjorde pandemin platsens politik tydlig. Rollerna byttes om. För en gångs skull blev det täta och inte det glesa problemet. Det självklara urbana livet framstod helt plötsligt som bekymmersamt, alltför tätt, alltför trångt. Att hålla en älg avstånd – som uppmaningen löd i ett kommunhus i norra Sverige – var kanske inte att bete sig som vanligt för oss som bor glesare, men nästan. Långa avstånd och gleshet – som i landsbygdspolitiken har framhållits

som landsbygdens särskildheter och därmed problem – blev plötsligt något bra. Men medierapporteringen var sig lik. Situationen i Stockholm blev allt som oftast synonym med situationen i Sverige, i alla fall i P1 som är min primära nyhetsförmedlare. Och jag kan inte låta bli att undra om inte Norrland hade satts i karantän om det visat sig att smittoläget varit mest problematiskt här. Men vi lärde ändå något. Det urbanas självklarhet rubbades en aning.

Den akuta våren övergick i sommar och jag var tvungen att erkänna att min mor haft rätt när hon redan i april började oro sig över hösten. Nej, det kommer inte att vara över än på ett tag. Att vi inte kommer att kunna träffas som vanligt efter sommaren. Det som vi hoppades och trodde var en parentes är på väg att bli en ny form av normalitet. Från vårens undantagstillstånd är vi nu inne i en höst där pandemin är en del av planeringen. Vi har sett att politiska beslut kan ingripa och ändra våra liv över en natt. Att de som är över 70 år inte får träffa sina barn och barnbarn. Att vi ska arbeta hemma i den utsträckning det är möjligt. Tvätta händerna. Håll fysiskt avstånd. Ja, vi vet alla vad det handlar om.

Vi vet också att en stor majoritet av människor i Sverige följer de rekommendationer som Folkhälsomyndigheten utfärdar. Att en rekommendation i Sverige är ganska mycket som en regel i många andra länder. En del av den svenska modellen sattes i prov på ett ovanligt tydligt sätt när pandemin var ett faktum. Folkhälsomyndigheten med statsepidemiolog Anders Tegnell gav dagliga presskonferenser där de nya rekommendationerna presenterades. Statsministern höll tal till folket, något som i Sverige måste beskrivas som ytterst ovanligt. Tilliten till myndigheterna bland många svenskar är stor, samtidigt som den kan framstå som nästan oansvarig eller åtminstone oförklarlig för

» Att hålla en älgs avstånd – som uppmaningen löd i ett kommunhus i norra Sverige – var kanske inte att bete sig som vanligt för oss som bor glesare, men nästan. Långa avstånd och gleshet – som i landsbygdspolitiken har framhållits som landsbygdens särskildheter och därmed problem – blev plötsligt något bra. «

en del svenskar som kommer från andra länder. När Sverige valde en egen väg blev det än svårare att förstå. Hur kan ni lita på myndigheterna så blint? Varför nöjer ni er med rekommendationer när det behövs förbud? I samtalet med en av mina studenter med ursprung i ett annat land blev den svenska strategin en väg till samtal om Sveriges politiska historia, från folkhem till Saltsjöbadsanda.

Jag tänker att en pandemi fungerar som en strålkastare, obönhörligt riktad mot det vi redan har, och som därmed tvingar oss att se det vi inte vill se. Det är inte bara platsens politik som blir synlig, även andra maktordningar kommer i dagen. Pandemin har på ett mer än tydligt sätt visat hur kön, klass och etnicitet har betydelser för människors möjlighet att styra över sina egna liv – och att dessa kategorier vävs samman på sätt som förstärker både utsatthet och privilegier. Att vården i stora delar bärs upp av underbetalda kvinnor med dåliga villkor. Att den konkurrensutsatta äldreomsorgen dignar under och ibland inte mäktar med nya krav på hygienrutiner när de timanställda blivit allt fler och kraven på kostnadseffektivitet allt starkare. Att många människor bor flera generationer i små lägenheter och har arbeten som tvingar dem ut i kollektivtrafik och i möten med okända människor varje dag. Då blir rekommendationen att jobba hemma och träffa sina äldre släktingar i trädgården ett hån. Tänk den som ändå hade en trädgård. Och med förbehållet att detta kan låta väl cyniskt, kommer situationen för anställda inom vård och omsorg att kommas ihåg när det blir dags för nästa avtalsrörelse? Hur länge dröjer det innan strålkastarljuset riktas om? Kanske är vi redan där.

Men strålkastaren får oss också att se det vi själva har, genom att det tas ifrån oss. Att som forskare och lärare bli fräntagen en av de mest centrala formerna för vårt arbete – det fysiska mötet och därmed samtalet med kollegor och studenter – var minst sagt omtumlande. På bara några dagar tvingades vi ställa om. Zoom blev vår nya vardag. Och i pandemins första skede gav det digitala oss en möjlig utväg. För tio år sedan hade alternativet förmodligen varit att ställa in allt istället. Att

pausa både undervisning och stora delar av vår forskning. I det akuta undantagstillståndet blev de digitala mötena vår räddning. Efter ett tag lärde vi oss också att det inte går att ha lika många och framför allt inte lika långa möten på Zoom. Vi lärde oss att digital trötthet var något annat än den vanliga möteströttheten och att det gällde att spara på krafterna. Samtidigt krävdes ju också fler möten. Att bara kolla av något genom att byta två ord i korridoren eller i fikarummet förbyttes till en mejlkonversation för att sätta upp ett möte, följt av själva mötet.

Plötsligt spelade inte heller universitetets geografiska position någon roll. Den fysiska platsen förlorade sin betydelse. Ur ett platspolitiskt perspektiv på högre utbildning, där mindre universitet i periferin ständigt får kämpa för att anses lika bra som större universitet i centrum, skakade pandemin om ordningen. Den digitala omställningen upplöser avstånden. Det viktiga blev hur ett lärosäte klarade den digitala omställningen, inte dess fysiska plats. I alla fall till en del. Platspolitiska positioner går inte bara att skaka av sig.

Men det var ändå något som skavde, även om Zoom ofta fungerade prickfritt. Först trodde jag att det bara var min allmänna avoghet mot det digitala. Att jag både var ovan och omodern. Och visst, det ligger säkert något i det, att min generation inte som våra studenter är uppväxt med en parallell digital värld. Men jag tänker att det också finns en annan, inte lika enkel förklaring som inte heller är lika bekväm. Kan det vara så att den digitala omställningen förstärker en utveckling som präglade akademien under ett antal år nu?

Lika lite som någon annan offentlig verksamhet är universiteten förskonade från marknadsisering och New Public Management-idéer. Även vi mäts och vägs på längden och bredden, av oss själva och av andra. Studenter räknas i genomströmning och tilldelningstal och antalet artiklar i högrankade tidskrifter blir allt viktigare medan böcker på svenska inte ger lika många publiceringspoäng. Vi investerar i våra egna CV:n, blir vårt eget humankapital, som den amerikanska statsvetaren Wendy Brown (2015) skulle ha uttryckt det, och vi lär också våra studenter att göra det samma. Akademien har blivit allt mer instrumentell. Det är i ökande utsträckning resultatet som räknas, och då särskilda

former av resultat – de resultat som går att räkna. Men situationen är inte svartvit. Vi är många som spjärnar emot. Som betonar universitetets andra värden, som bildning och kritiskt tänkande. Som värnar om det intellektuella samtalets roll för demokratin. Och det är här som Zoom börjar skava i mig.

Men vad har då denna utveckling gemensamt med digitaliseringen av forskning och undervisning i en tid av pandemi? Är inte det digitala bara ett redskap bland andra, att använda som vi finner lämpligt? Att bara överföra det digitala samtalet till Zoom? Nej, jag tror inte att vi är helt fria att använda redskap som vi vill. Nya redskap är kopplade till redan befintliga, och tillsammans utgör de sammanhang som också gör något med oss. Därför bör det digitala redskapet förstås i relation till den utveckling som redan präglar akademien, sin förmenta neutralitet till trots. Det digitala mötet blir instrumentellt. Det är utmärkt för avrapportering och information, men lämpar sig riktigt dåligt för det utforskande samtalet. För att inte tala om det som den politiska teoretikern Chantal Mouffe (2013) skulle kalla för det agonistiska samtalet - det oeniga samtalet - där olika positioner och viljor bryts mot varandra. Universitetet är inte i sig en plats för politik men det är en plats där det politiska ska övas och utvecklas. En plats för att träna på oenighet genom att inse att kunskap inte är en utan består av en mängd positioner. Och den övningen kräver ett rum där vi ser varandra.

I filosofen Byung-Chul Hans bok *I svärmen. Tankar om det digitala* skriver han om hur det digitala mötet gör att vi inte ser varandra utan att vi ser förbi varandra:

”När man ser ansiktet på skärmen i ögonen, tror den andra att man tittar ner litet grann, eftersom kameran är installerad i datorns övre rand. Det omedelbara mötets vackra egenart, alltså att se på någon och bli sedd, har gett vika för en blickarnas asymmetri” (2013: 36).

Jag tänker att alla som har lett ett seminarium i Zoom känner igen sig. Det är helt enkelt omöjligt att läsa rummet, att se vem som verkar vilja säga något, vem som verkar känna sig obekvämt, likväl som det är mycket svårt att stoppa den som talar för mycket. Samtalets dynamik går helt enkelt förlorat och istället är vi fångna i att utbyta information och prestation. Och jag undrar vad det gör med oss som deltar.

Trots en dag av digitala möten känner jag mig ensam. Det finns heller inga mellanrum kvar. När vi inte går tillbaka genom korridorerna, när vi inte stannar till och byter några ord med ett par studenter som sitter och pluggar, när vi inte går in i fikarummet och utbrister ”Idag gick det verkligen inte bra”, och får tillbaka från en kollega ”Nu överdriver du, du vet att du kan detta, det är inte alltid så lätt att få studenterna att lyssna”. Jag tänker att tekniken gör oss ensamma i det att när kameran är avstängd, mötet eller undervisningen avslutad, då är vi ensamma. Jag oroar mig för att denna ensamhet riskerar att förstärka den instrumentalism och konkurrenslogik som universiteten inte behöver mer av. Att det blir ännu svårare att värna om det gemensamma uppdraget – kritisk granskning, kritiskt tänkande, att slå vakt om demokratiska värden. Att ensamheten tar över gemenskapen.

Eller så blir det precis tvärt om. Att vi börjar förstå vad vi kan förlora. Vad som står på spel. Pandemin har fått mig att inse att även om jag arbetar mycket själv bygger det på att jag i grunden alltid arbetar tillsammans med andra. Att jag är beroende av andra. Att jag står mig alltför slätt utan kollegor. Att universitetet genom sitt oberoende och sin kritiska röst är en central institution för att värna om den gemenskap som utgör grunden för vårt samhälle. Och att universitetet också behöver en fysisk plats, där blickar möts och positioner utforskas. Där oenighet värnas och polarisering motas. Det är som att själva universitetet har tagits ifrån mig och detta i en tid när universitetens uppgift kanske är viktigare än någonsin, för att just värna demokratiska värden som alla människors lika värde, gemenskap och jämlikhet.

Vi kommer att klara det. Vi måste klara det. Universitetet behöver vår omsorg, och vi behöver universitetet. Både vi som arbetar där och resten av samhället. ●

Malin Rönnblom
Professor i statsvetenskap

Distansundervisningens utmaningar

Redan i mitten av februari kom jag i kontakt med de första effekterna av covid-19 för universiteten. Jag var på studiebesök på RMIT University i Melbourne där jag skulle presentera en kompetensutvecklingskurs för universitetslärare och träffa en del kollegor på lärosätet. Flera av mina möten ställdes in på grund av sjukdomen. Inte för att covid-19 hade spridit sig i staden, men på grund av den höga arbetsbelastningen på universitetet. Många australiska universiteten har en mängd betalande studenter från Kina och så även RMIT University. Landet hade precis infört en 14 dagars karantän för inresande från Kina och två veckor efter mitt besök skulle deras hösttermin börja. På bara tre veckor skulle man flytta alla 500 kurser, som hade kinesiska studenter inskrivna, från campus till digitala plattformar. Jag blev djupt imponerad av målsättningen och antalet kurser som berördes. Hemma i Sverige fanns ingen inhemsk smittspridning än. Sådan bekräftades först 6 mars i Stockholm och det dröjde till den 11 mars innan det första dödsfallet rapporterades, samma dag som Världshälsoorganisationen, WHO, officiellt klassade virusutbrottet som en pandemi. Ändå är jag övertygad om att jag varit undermedvetet mentalt förberedd på att en liknande situation skulle kunna uppstå även i Sverige. Som vi alla vet blev det så. Den 17 mars rekommenderade Folkhälsomyndigheten att landets universitet och högskolor skulle stänga ner sina campus, och samma dag fattade rektorn beslutet att all undervisning och examination skulle ske på distans.

Redan veckan innan hade vi börjat ställa om vårt arbete på Universitetspedagogiska enheten (UPE) och skickat ut ett extra nyhetsbrev med tips och tricks till de kollegor som redan var i omställningstankar. Enheten införde ett nätbaserat supportrum i Zoom för lärarna som vi bemannade

varje vardag 9 till 12 och 13 till 16. Vi införde dessutom korta workshopar i Zoom på en timme med de mest relevanta undervisningssituationerna. Utöver detta kunde vi redan tre dagar efter rektorsbeslutet presentera en hemsida som stöd för lärarna i ad hoc-omställningen av undervisningen. Vi kallade den "Keep on teaching", samma som supportrummen i Zoom. Syftet var att vara tillgänglig i allra högsta grad, få fler av våra kollegor att bekanta sig med Zoom samt vara relevant och stödjande för kollegorna i denna stressande tid. Responsen under våren har varit fantastisk och vi inom enheten har fått många glada hejarop och lovord för vårt proaktiva och snabba agerande. Huvuddelen av denna otroliga omställning har dock burits av samtliga universitetslärare som gjorde, och fortfarande gör, ett enastående jobb.

Jag fick min första dator i slutet av 80-talet när jag gick i femman. Det var en Commodore 64, eller som de flesta kallade den, en C64. Datorn hade ett inbyggt minne på 64 kilobyte och vi laddade spel och sparade filer på en Commodore 1530 Datasette, ett teleskopord av data och cassette, alltså en bandspelare för datalagring. På ett sextio-minutersband kunde man spara ungefär 200 kilobyte. Min digitala resa fortsatte, mest genom dataspel, på en Amiga 500 innan det blev en Macintosh. I åtta år var delandet och det digitala samarbetet mest begränsat till polare och klasskompisar. Vi satt tillsammans framför samma dator eller delade kassettband och senare floppydiskar. Resan avancerades avsevärt genom en kort praktik i Berlin våren 1996 där jag lärde mig programmera i HTML. Jag skapade en enkel hemsida för en bankfilial där kunder kunde lämna sina kontaktuppgifter och banken skulle få ett e-postmeddelande med inmatningen. Från den stunden var jag

»Många hävdar att digitaliseringen av universitetspedagogiken har tagit ett större kliv under detta år än under de senaste tio åren. Jag kan hålla med om det. Nu vet alla att det går att undervisa online. Vi behöver inte längre försöka övertyga våra kollegor om det.«

intresserad av internet och hade från och med år 2000 alltid en bredbandsanslutning vart jag än bodde. Under de följande åren skapade jag lite mer avancerade hemsidor, till exempel en sajt för ett lokalt detaljhandelsföretag och en online community för det australiska fotbollsförbundet i Sverige. Sedan länge använder jag också tjänster som ICQ, Skype och Facebook för att hålla kontakten med vänner och familj hemma i Tyskland och nya vänner jag lärt känna under mina perioder utomlands.

När jag läste min kandidat i international management och marknadsföring i Nederländerna använde sig högskolan redan år 2000 av en lärplattform. Därför var det självklart redan när jag började undervisa 2007, och också för ett par av mina kollegor inom företagsekonomi, att använda lärplattformen. Jag försökte redan då att integrera digitala medier och andra öppna utbildningsresurser i mina kurser. Tillsammans med andra kollegor använde vi dessutom en nätbaserad affärssimulering i en av våra kurser, vilket var mycket uppskattat. När jag disputerade 2012 var det därför inte konstigt att jag skulle leda ett externfinansierat kursutvecklingsprojekt (use.it) med syfte att stimulera utveckling av nätbaserade kursmoduler på avancerad nivå. Dessa skulle tydligt koppla till aktuell forskning inom CTF, Centrum för tjänsteforskning, svara mot behov i näringslivet, öka den pedagogiska kvaliteten och vara en del i lärosätets långsiktiga strategiska plan.

Trots mitt intresse för undervisningen kände jag mig rätt förvirrad över konceptet pedagogisk kvalitet, men var extremt motiverat att leverera något extra bra i mitt första projekt som projektledare. Timingen hade inte kunnat vara bättre. Hösten innan fick begreppet MOOC stor uppmärksamhet när 160 000 studenter från 190 länder registrerade sig på en nätbaserad kurs om artificiell intelligens. Trots att kursen anordnades av Stanford University - ett av de mest högrankade och dyraste universiteten i världen där vanligtvis bara toppstudenter antas - var kursen avgiftsfri och utan förkunskapskrav. MOOC står nämligen för Massive Open Online Course, det vill säga en kurs just utan förkunskapskrav, fri från kursavgifter och skalbar i antalet deltagare.

Medan begreppet och fenomenet inte diskuterades alls i Sverige var hypen kring nätbaserad undervisning stor särskilt i USA. År 2012 blev utsett till "Year of the MOOC" av New York Times. I slutet av 2013 reste jag till Austin, Texas, där "MOOC research initiative" hade sin första konferens. På konferensen träffade jag bland andra Dave Cormier, som myntade begreppet MOOC redan 2008, Bonnie Tyler, Stephen Downes, Tanya Joosten, George Siemens, Amy Collier, Martin Weller och Jim Groom, alltså världens mest framstående forskare och praktiker inom öppen och innovativ nätbaserad lärande och kursdesign. Samtidigt, på hemmaplan, kom jag i kontakt med kursen Flexible, Distance and Online Learning (FDOL) som påminde mig om vissa konferensbidrag i Austin, men som dessutom implementerade problembaserat lärande online. FDOL samskapsades av två kollegor i Storbritannien och vid Linköpings universitet, och tillsammans med mina erfarenheter från USA växte så småningom fram en plan för use.it-kurserna. Förstärkt av externa medel kunde vi anlita en av världens mest utvecklingsinriktade IKT-pedagoger, Tom Woodward, från Virginia Commonwealth University (VCU) samt Jim Groom, pionjär inom nätbaserad undervisning och skapare av kursen #ds106, "digital storytelling", vid University of Mary i Washington. Vårt samarbete fortsatte under åren och två externfinansierade kursutvecklingsprojekt tillkom, WISR16 och WISR17. Dessa lade delvis grunden för att CTF i början av året tilldelades 27 miljoner kronor för ytterligare ett kursutvecklingsprojekt. Inom WISR16 och WISR17 utvecklades och genomfördes kurser också i datavetenskap och materialteknik och mitt intresse för nätbaserat lärande växte kontinuerligt under tiden. Under senare år har jag haft möjlighet att själv presentera våra erfarenheter från projekten vid ett flertal internationella konferenser.

Många hävdar att digitaliseringen av universitetspedagogiken har tagit ett större kliv under denna vår än under de senaste tio åren. Jag kan hålla med om det. Nu vet alla att det går att undervisa online. Vi behöver inte längre försöka övertyga våra kollegor om det. Många föreläsningar är nu inspelade, vilket i framtiden kan frigöra resurser till diskussion och seminarier med studenterna; mer tid för att besvara frågor och för att hjälpa studenterna att lära sig och komma över svåra trösklar. De allra flesta lärare har utökat sin repertoar av digitala verktyg för undervisning och många

hinder har övervunnits som tidigare känts oöverstigliga, eller helt enkelt bortprioriterade. Vi kan börja samtalet på en helt annan nivå nu och börja prata om hur vi kan göra allt ännu bättre. För vad som faktiskt har hänt under detta år är det som i litteraturen kallas för *digitisering*, alltså att omvandla det analoga (till exempel salstenta eller klassrumsföreläsning) rakt av till ett digitalt format (quiz i lärplattformen eller synkron föreläsning i Zoom). Många kollegor har under rådande omständigheter, av helt naturliga skäl, återskapat det traditionella kursupplägget från campus till det digitala. I en färsk studie om chockomställningen av undervisningen under covid-19 (Bozkurt, A., et al. "A global outlook to the interruption of education due to COVID-19 Pandemic: Navigating in a time of uncertainty and crisis." Asian Journal of Distance Education 15.1 (2020): 1-126.) har denna form också kallats för *emergency remote education*, ordagrant översatt *akut fjärrutbildning*. Forskarna introducerade begreppen för att tydligt markera att denna snabbomställning på många sätt är bristfällig och ska avgränsas från reguljär och planerad nätbaserad undervisning. Risken är nämligen uppenbar att praktiker från våren kan göra att all nätbaserad undervisning råkar i vanrykte. För trots samstämmiga rapporter om att omställningen gick över förväntan, blev resultatet inte jämförbart med en välplanerad kursdesign, enligt den senaste forskningen om nätbaserad undervisning. Konsekvensen blir att studenterna riskerar att uppleva en sämre psykosocial miljö och att studiemotivationen minskar kraftigt. Detta blev resultatet när Karlstads studentkår genomförde en undersökning i juni där över 400 studenter deltog (Karlstad Studentkår, Studentundersökning #tycktill-Distansstudier under covid-19). Kåren menar att de största utmaningarna handlar om att anpassa kurserna till pedagogiska upplägg med ett större helhetstänk, att aktivt motarbeta ensamhet hos studenterna och uppmuntra till engagemang och samarbete. Jag delar studentkårens synpunkter. De bekräftas dessutom i en liknande undersökning vid Stockholms universitet.

Aven i reguljär nätbaserad undervisning har vi en del utmaningar. Det visade ett projekt som universitetet inledde strax innan utbrottet av covid-19. Projektet "Följ en distansstudent" följde ett antal distansstudenter i glesbygd med syfte att kartlägga deras upplevelse av att studera på distans och att analysera deras behov. "Följ en-metoden", som är utvecklad vid Karlstads universitet och bygger på forskning om tjänstedesign vid CTF, har använts i ett flertal projekt inom universitetet och en god kompetens kring tjänstedesign och förståelsen av studenternas behov har arbetats upp. I kartläggningen har studenterna på olika vis beskrivit sina

upplevelser av att vara distansstudent på Karlstads universitet. Upplevelserna har lämnats till projektet via dagboksinslägg samt via individuella samtal, som har skett digitalt. Dessutom genomfördes en digital workshop med deltagande studenter och personal. På workshopen diskuterades de insamlade upplevelserna genom att presentera en sammanställd upplevelsebild. Distansstudenterna har en del negativa upplevelser och utmaningarna kan sammanfattas i tre huvudområden som bekräftar studentkårens undersökning: ensamhet, pedagogiska upplägg och teknikstrul. I många nätbaserade kurser integrerar lärarna inte grupparbete eller andra former av samarbete mellan studenterna. Eftersom studenterna i nätbaserade kurser inte umgås på campus och inte träffar andra studenter i samband med föreläsningar, övningar eller pluggandet, uppstår lätt en känsla av ensamhet. De pedagogiska uppläggen i vissa nätbaserade kurser kopierade det traditionella campus-upplägget med synkrona föreläsningar och en skriftlig tentamen i slutet av kursen. I vissa fall samläses även nätbaserade studenter med campusstudenter där campusföreläsningarna streamas live, mest av kostnadsskäl. I dessa upplägg kan distansstudenter känna sig bortglömda och bortprioriterade, vilket dessutom förstärker känslan av ensamhet. Utöver detta säger studenterna att de upplever att det skiljer mycket i lärarnas kunskap om tekniken och hur välstrukturerad kurssidorna i lärplattformen är.

Forskningen om nätbaserad undervisning är däremot entydig. Studenternas framgång är starkt beroende av deras nivå av engagemang i de kurser de läser. När studenterna har en känsla av att de förstår syftet med inläring, att de kan bidra, komma i kontakt med andra studenter och kan känna en känsla av att "äga" sitt lärande, så presterar de bättre än när de är passiva och helt enkelt förväntas replikera informationen "som lärs ut". Precis som att undervisning är en aktiv uppgift, så är också lärande det. Men hur engagerar vi studenter i nätbaserade kurser? Hur kan vi skapa en känsla av engagerat, aktivt och autentiskt lärande? I en studie där åtta prisbelönta distanspedagogers kursdesign analyserades visade sig fem områden vara särskilt avgörande. De fem huvudområdena var: a) autentiskt och relevant kursmaterial som kopplar till praktiken i "verkligheten", b) användning av multimedieresurser c) studentskapande av digitalt innehåll individuellt och tillsammans d) studenters reflektion över lärande och e) instruktörens förklaring av syftet med aktiviteter, teknik och bedömningar i kursen. Dessutom betonade de prisbelönta lärarna vikten av att använda data och utvärderingsmetoder och att reflektera över kursupplägget för att kunna utveckla en riktigt bra onlinekurs. En bra onlinepedagog, enligt lärarna, ska vara erfarna och bekväma i onlinemiljön, ha ett brett spektrum av strategier, var villiga att lära sig, använda data och analyser och vara engagerade i ständiga förbättringar.

En ny rapport av Kjell Nyman, tidigare departementsråd vid utbildningsdepartementet där han bland annat varit chef för departementets analysfunktion, visar att utgångsläget var mycket ojämnt bland Sveriges universitet och högskolor innan covid-19. Rapporten är utgiven av Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi (ESO) och bygger på en gedigen litteraturgenomgång, en tidsserieanalys baserad på Statistiska centralbyråns, (SCB:s) högskole- och sysselsättningsregister, tre olika enkäter till alla större lärosäten i landet och intervjuer med en blandning av olika intressenter och nyckelpersoner inom sektorn. Dels konstaterar Kjell Nyman att digitaliseringen, både hårdvaror och mjukvaror och tillgången till information och lärresurser på nätet, har förändrat förutsättningarna för högre utbildning och medfört att skillnaderna mellan undervisning på campus och på distans har minskat. Å andra sidan har inte lärosätena kommit särskilt långt i att utnyttja möjligheterna. Medvetenheten om vad som finns att tillgå, och hur man kan utnyttja det, är förhållandevis låg och ojämnt fördelad i lärarkåren. Få lärare delar med sig av undervisningsmaterial de tar fram, och de tekniska möjligheterna att utveckla gemensamma kurser utnyttjas i liten utsträckning. Kjell Nyman undersökte också vilka hinder som finns i arbetet med att digitalisera högskolan och ger avslutningsvis ett antal policyrekommendationer för att bättre kunna ta tillvara de möjligheter som digitaliseringen skapar. Först och främst förespråkar Kjell Nyman att ett utrymme för ett permanent högskolepedagogiskt lyft genom en omprioritering mellan forskning och undervisning behöver skapas i en omfattning av motsvarande två procent av de statliga forskningsfinansiärernas anslag för forskning. Dessutom vill författaren att nätverken för samarbete mellan lärosäten såsom ITHU och Swednet institutionaliseras och får finansiellt stöd på sammanlagt 15 miljoner kronor per år. Jag tycker att Kjell Nyman sätter fingret på något viktigt här och hoppas innerligt att hans rekommendationer finner gehör hos regeringen.

Förutom de redan beskrivna förändringarna av vårt utbud ändrade vi också våra samarbetsmetoder när den stora majoriteten av medarbetare plötsligt jobbade hemifrån. På grund av den intensiva arbetsbelastningen och det osäkra läget införde vi tjugo minuter långa avstämningsmöten på måndagar, onsdagar och fredagar i Zoom. Utöver detta skapade vi flera olika Slack-liknande kommunikationskanaler i Zoom för korta meddelanden, delningar och hejarop. Våra längre veckovisa enhetsmöten behöll vi, och eftersom alla nu fanns bara på ett klick bort på Zoom så blev kommunikationen i teamet bättre än när vi satt i enskilda kontor på universitet. Tidigare under året hade jag möjlighet att besöka Googles huvudkontor i Sverige och fick en snabbgenomgång av Johan Eriksson, Head of Specialists hos Google, om deras bakomliggande framgångsfaktorer som innovativt företag. I en intern studie kom det fram att den särskilt viktigaste faktorn för ett framgångsrikt team är känslan av en psykologisk trygghet där man som teammedlem upplever att man vågar göra sig själv sårbar inför övriga teammedlemmar. Med andra ord är psykologisk trygghet ett gruppklimat där tilliten är hög och där människor både vågar kommunicera halvfärdiga idéer och öppet granska och kritisera ogenomtänkta så väl som genomtänkta idéer. Jag som ledare försöker bidra i bästa möjliga mån så att mina kollegor får denna känsla. Dessutom försöker jag implementera många teorier från Service Management-området som jag undervisade i under många år vid CTF och Handelshögskolan. Tillsammans med mina fantastiska kollegor och med en god portion mod, väldigt mycket nyfikenhet och en hög ambitionsnivå har vi kunnat hjälpa våra kollegor under denna chockomställning av undervisningen. Vi hoppas kunna göra detta framgångsrikt långt efter att pandemin är över. ●

Jörg Pareigis
Enhetschef för universitets-
pedagogiska enheten och
lektor i företagsekonomi

En annorlunda studietid

Linh Nguyen

Intercultural Business Communication
and Sustainable Development

Were you able to complete your courses?

– Yes, I have completed the courses and I am waiting for the final results.

How did you feel about going digital?

– In general, it was fine going digital because both of the courses I took did not require on-campus exams. However, the drawback is that it is more difficult to have deep discussions via Zoom meetings when we are a big group. I also noticed that the teachers ran into many technical difficulties at first and there was some confusion due to that, like mistakes in date and time and error in uploading files and so on. Also, making presentations online was a pretty unique experience. It definitely was a challenge to engage the audien-

ces because technically it's harder to gain everyone's attention in such a different setting.

How was it to be an international student during the spring, in regards to contact with teachers, other students, accommodation and Karlstad as a place to live?

– I enjoyed my time in Karlstad, though I wish I could have travelled more. I made many new friends and got really close with some of them, which I did not expect because I thought this would be the time for some short-term friendships. I love that the University has the contact family program. It's great to know the city from a bit of more local views. Karlstad is a small but lovely place and I would love to come back for a visit.

– I liked the teachers I had at Karlstad University. My general impression is that they were all very passionate about the subjects, and I learned a lot.

Although Sweden is also a European country, I can still find differences in the teaching methods comparing to the Netherlands, where I studied before. Personally, I prefer the Swedish self-studying style more. I think it also helps when transferring to online education because we are studying by ourselves most of the time anyway. Going digital even gave me more control over how I want to study.

– About the accommodation, I think the place is nice and the pricing is reasonable. It is also awesome that there are common cupboards for kitchen wares and that there is a storage room so exchange students can borrow furniture. That saved us a lot of money and is also great for the planet.

»I liked the teachers I had at Karlstad University. My general impression is that they were all very passionate about the subjects, and I learned a lot«

När Linh återvände till Vietnam fick hon tillbringa först två veckor i karantän och sedan ytterligare en vecka eftersom sju andra som var i karantän testades positivt för coronaviruset. Efter tre veckor på den militäranläggning som tjänstgjorde som karantänbostad, testades hon fortfarande negativt och fick komma hem till sin familj. ●

Emilia Tornell

Psykologprogrammet

– Våren blev inte som vi tänkt oss och vi har fått vara kreativa och flexibla vilket ju är en del av att forska så kanske har vi lärt oss ännu mer om forskning av detta. Vi har behövt ta ställning till Folkhälsomyndighetens rekommendationer och anpassat vårt examensarbete efter det genom att exempelvis plocka bort en kontrollgrupp. När det kommer till själva studierna så har det påverkat de andra klasserna under oss mer, framför allt de som har klienter, verksamhetsförlagd utbildning och föreläsningar.

– Terminen för examensarbetet är helt självständig vilket gjort att vi inte påverkats när det gäller till exempel tentaskrivning eller föreläsningar, utan rent studiemässigt har vi påverkats genom inställda grupphandlingar och opponering över Zoom. Jag tycker att det har fungerat bra, även om jag hade önskat att det var annorlunda och att vi hade kunnat genomföra terminen som vanligt. Men under omständigheterna är jag tacksam över att allt löste sig och att jag nu tagit examen, om än på ett annat sätt än jag trodde.

– Jag tror att vi som psykologer sitter ganska säkert i dessa tider på jobbfrenten. Corona kommer tyvärr antagligen att föra med sig en ökad psykisk ohälsa med ökad oro, ensamhet och depressiva symtom. Det gör nog att vi psykologer kommer behövas i ännu större utsträckning. ●

»It was very hard for me to socialize during my stay in Karlstad owing to the pandemic, which is quite a pity. I would have liked to learn more about Sweden and its culture«

Hampus Vinblad

Högskoleingenjörsprogrammet
i maskinteknik

– För mig personligen har det funkat ganska bra, men det är tråkigt att inte kunna träffa så många studiekompisar. Jag tror också att det är svårare för lärarna att kunna läsa av förståelsen hos oss studenter, när föreläsningarna är på Zoom. Det är lite svårare att få koll och överblick liksom. Jag är med i projektgruppen för "Formula Student" där vi bygger och tävlar med racingbilar och vi har fått dela upp oss i mindre grupper, har skyddsmasker, håller avstånd och kör en hel del i CAD på datorn i stället. Vi jobbar på och håller tummarna för att kunna åka på någon tävling i sommar i alla fall, kanske till Tyskland. Vi får se. ●

Felix Christian Bödeker

Mechanical Engineering

– I studied mechanical engineering at THM (Technische Hochschule Mittelhessen) in Gießen (Germany) and completed my master's degree in December 2019. Since the beginning of this year, I am working as a research associate and postgraduate there.

What is your work today?

– I am working on a joint research project between Karlstad University, THM and industrial partners. For this reason, I went to Karlstad University to carry out experiments together with experienced researchers from here. Furthermore, I supported students as a teaching assistant during my stay.

How did you experience the switch to digital tuition and research during the spring?

– From my point of view, the digital tuition worked quite well even though there was not much time for the transition. It seemed to me that most of the required technical equipment and software had been used before. As far as I know, this was more difficult at my home university where most of the equipment had to be purchased first. I also got the impression that the students were motivated and did very well. Nevertheless, I think digital tuition cannot fully replace face-to-face teaching in general. In my opinion, my research work was hardly affected.

What are your experiences from the spring in regards to social and practical aspects?

– It was very hard for me to socialize during my stay in Karlstad owing to the pandemic, which is quite a pity. I would have liked to learn more about Sweden and its culture, but this is difficult when you need to avoid contacts whenever possible. However, I tried to make the best out of the situation and discovered the impressive nature in Karlstad and the surrounding area.

Did you feel you got the information you needed?

– Whenever I had questions or problems, my colleagues in the Department of Engineering and Physics helped me. Even though most of them were working from home, someone was always there for me. I felt very welcome at Karlstad University.

When were you able to return home?

– I returned home as planned, apart from the fact that I had to go into quarantine for 14 days after my arrival. ●

En ny kris med en tydlig riskgrupp - äldre personer under coronapandemin

Redan när de första larmen om ett nytt coronavirus dyker upp i december 2019 är det tydligt att sjukdomen har en specifik målgrupp - de som drabbas värst är äldre personer. Viruset, som först upptäckts i Wuhan-provinsen, Kina, orsakar en allvarlig lungsjukdom som snabbt sprider sig över världen. Den 11 mars 2020 deklarerar Världshälsoorganisationen att virusutbrottet är en pandemi och äldre personer utpekade som en riskgrupp då de blir sjukare och avlider i större utsträckning än yngre.

I jämförelse med många andra länder så väljer Sverige att bekämpa smittan utan förbud. I Sverige uppmanas istället invånarna att hålla social distans och upprätthålla noggrann handhygien, men många arbetsplatser och alla skolor upp till gymnasiet är öppna. För de äldre är dock rekommendationerna striktare. De 1,6 miljoner personer som är äldre än 70 år uppmanas praktisera frivillig karantän och undvika alla sociala kontakter utanför hushållet.

D*et tog några veckor från det att mediebevakningen om den nya smittan drog igång på allvar tills vi insåg vikten av att studera situationen specifikt utifrån äldre personers perspektiv. Etikprövningsmyndigheten hade just öppnat en "gräddfil" för projekt om COVID-19 där det gick att ansöka om förtur till provning. Vi skickade in ansökan i början av april och fick efter rekordsnabb handläggning ett godkännande en dryg vecka senare. För att rekrytera deltagare skapades då en Facebooksida där vi annonserade om*

både intervjuer och enkättagare till en studie om hur äldre personer uppfattar informationen om pandemin, risken för att smittas och hur deras psykiska hälsa påverkas.

Det kändes viktigt att undersöka hur situationen påverkar äldre personers vardag. Med åldern blir vi allt mer känsliga för olika typer av påfrestningar. Även mindre förändringar i dagliga rutiner kan ha stor betydelse för hälsan. Ett exempel är när en riktigt gammal person flyttar så är det vanligt att personen blir tillfälligt förvirrad och risken att ramla är som störst den första tiden i en ny miljö.

Även om äldre personers förmåga varierar stort så har de generellt nedsatt förmåga jämfört med yngre personer och de drabbas oftare av skador. Det som man alltid klarat kan bli allt för utmanande och cykelturen slutar i diket med en lättare hjärnskakning som följd, om personen hade hjälm vill säga. Kanske stämmer den upplevda och faktiska förmågan inte helt överens. Vad har då den ökade risken för skador med pandemin att göra? Om vi ser pandemin som en yttre påfrestning så blir det uppenbart att det kan vara utmanande för den äldre personen att hantera situationen. Själva sjukdomen drabbar den äldre personen hårdare men även andra aspekter kan få omfattande konsekvenser. Personer över 70 år rekommenderas att ta till omfattande åtgärder för att skydda sig själva och samhället genom att inte utsätta sig för risken att smittas. Det är rimligt att anta att det är en stor utmaning för en grupp där vi vet att exempelvis önskad ensamhet är vanligt och att psykisk ohälsa förekommer oftare än för andra grupper.

Vi fick ett stort gensvar och många var intresserade av att ställa upp i projektet, personer som ville göra sina röster hörda och berätta om sina upplevelser av situationen. Under två-tre veckors tid i april intervjuade vi i snabb takt nästan 50 personer via telefon. För att fånga känslan i nuet hos den utpekade riskgruppen ville vi agera snabbt och för att intervjuperioden inte skulle bli för lång hade vi ibland fyra personer inbokade samma dag. Hur det kändes? Ibland tröttsamt, att intervjua kräver full närvaro. Samtidigt fanns en stark drivkraft att genomföra samtalen när situationen fortfarande var ny och rykande aktuell.

Eftersom vi inte kunde möta deltagarna fysiskt genomförde vi telefonintervjuer. Det bidrog också till att vi på kort tid kunde samtala med många, som dessutom bodde på olika ställen i Sverige. En nackdel, som vi upplevde, med att använda telefon istället för att träffas var att det var svårt att komma in på djupet i samtalen. Det går inte att med ansiktsuttrycket visa att man lyssnar, bekräftar och håller med. Den annars så värdefulla tystnaden var också svårt att få till. Längre pauser var svåra att hålla i, kanske är vi allt för ovana att vara tysta i telefonen. Trots detta var alla samtalen genuint uppskattade av de vi pratade med och många uttryckte en glädje över att ha "något inplanerat i sin almanacka". Trots utmaningarna med att hålla intervjuerna på telefon så är vi nöjda med resultatet och att vi tog möjligheten att samla in data i den unika situationen.

Utöver intervjuerna skapade vi en enkät som postades på Facebook. Det var inte ett tillvägagångssätt som vi hade provat tidigare, men nya tider kräver nya metoder. Vi bad också PRO (Pensionärsorganisationen) att lägga till länken till enkäten i deras utskick så att de som var intresserade kunde delta. Även där möttes vi av ett stort gensvar. Ett problem med enkäten är dock att vi nådde en viss typ av personer; de som använder internet och de som är tillräckligt pigga för att svara på en enkät. Det riskerar att påverka resultatet, kanske främst genom att vi inte lyckas få svar från de mest utsatta. Hade vi haft mer tid på oss hade vi gjort den till pappersenkät och skickat ut till olika postnummerområden för att få bättre spridning på de som svarade. Hursomhelst, vår studie fångade en ögonblicksbild av situationen för äldre i Sverige våren 2020 och det är ett värdefullt tidsdokument.

Vi har nu publicerat en första vetenskaplig artikel i projektet (Gustavsson & Beckman, 2020). I den beskrivs bland annat hur äldre personer uppfattar informationen om pandemin. Resultaten visar att de allra flesta uppfattar informationen som tydlig (92%) och tillförlitlig (87%). Samtidigt visar intervjuerna att en del redan i april hade börjat tröttna på den strida ström av information som pumpades ut via

media. Tilltron till svenska myndigheter var hög men det fanns dem som kände behov av att sälla bland budskapen och försöka leva någorlunda som vanligt.

En god följsamhet till rekommendationer baseras bland annat på att en individ har en klar avsikt att vidta åtgärder, att personen inte upplever några hinder i den fysiska miljön och att handlingen är i linje med dennes självbild (Sleet, Carlson Gielen, Diekman, & Ikeda, 2010). Deltagarna i vår enkät uppger att man i stor utsträckning följer rekommendationerna. Nära 90% anger att de gör det. Över 95% har också anpassat sig och ändrat sina dagliga rutiner. Det finns dock en viss ambivalens i svaren vi fick. Å ena sidan följer man rekommendationerna helt och fullt, å andra sidan fortsätter man att "handla som vanligt". Just det här med att själv handla sina matvaror är något som många verkar vilja upprätthålla. Många åtgärder för att mildra hälsokonsekvenser, som av tex en pandemi, inkluderar beteendeförändring och effektiviteten hos dessa åtgärder bestäms av målgruppens vilja att agera, samt dess praktiska och ekonomiska förmåga att följa rekommendationer (Michie, van Stralen, & West, 2011; Bunn, Dickinson, Barnett-Page, McInnes, & Horton, 2008). Det är aspekter som kan överföras till inköp av mat under pandemin och det finns en rad tänkbara anledningar till att man fortsätter att handla själv. Det kan handla om att personen inte vill, eller saknar kunskap om hur inköp online fungerar eller helt enkelt inte vill vara till besvär och be om hjälp. Ur ett ekonomiskt perspektiv kan det bli dyrare med utkörningsavgift. Kanske är det viktigt att få välja sina varor själv, eller så upplevs risken överdriven och genom att vidta försiktighetsåtgärder som handhygien och avstånd känns det tryggt att handla själv.

Det fanns vidare ett uttryck för bristen på respekt att hålla avstånd. "Ungdomar" utmålades som den grupp som inte höll avstånd, som inte respekterar andras utrymme och håller den rekommenderade distansen.

Tidigare forskning visar att det finns ett antal skäl till varför en äldre person inte följer givna rekommendationer. Viljan till att följa rekommendationer om riskförebyggande åtgärder påverkas till exempel av det förtroende man känner för åtgärdernas effektivitet och den riskutsattas uppfattning av risken (Mayrhuber et al., 2018). I fallet med pandemin har det visat sig att det för vissa kan vara svårt att acceptera att man är äldre och tillhör en riskgrupp, att plötsligt tvingas se sig själv som en äldre person med allt vad det innebär.

De som fyllde 70 år under 2020 föddes 1950, vilket innebär att riskgruppen personer över 70 år innefattar samtliga 40-talister. Det är en barnrik generation som växte upp i en tid av stark framtidstro och ekonomisk tillväxt. Sverige återhämtade sig snabbt efter kriget och det fanns gott om jobb. De flesta i denna generation fick det bättre än sina föräldrar.

»Insikten att de plötsligt gått från att vara samhällsbärande till att tillhöra en grupp som kommer att belasta samhällsapparaten var för somliga en ny tanke. "Det är första gången jag inser att jag är dödlig", som en intervjuperson uttryckte det. Kanske finns det en och annan som fortfarande upplever sig vara kvar i ungdomsfasen.«

Studiemedel infördes och allt fler kunde utbilda sig. Något som även gällde kvinnorna, som fick helt andra möjligheter än sina mödrar.

Fyrtiotalisterna har sagts vara de första "ungdomarna", och med kläder och musik som föräldrarna förfasade sig över kan de sägas ha uppfunnit ungdomskulturen. När de sen gick in i yrkeslivet kunde många snabbt jobba sig upp i hierarkin och nå höga positioner. De kom att inneha viktiga positioner på alla nivåer i samhället. Känslan av att vara med och bygga en välfärdsstat växte sig stark hos många. På åttiotalet myntades begreppet "jättepuppen Orvar" som en målande beskrivning av att de satt tungt på sina poster och inte släppte fram yngre förmågor.

Det är i ljuset av det här som vi ska förstå den förvåning och bestörtning som vissa uttrycker inför att bli utpekad som riskgrupp. Insikten att de plötsligt gått från att vara samhällsbärande till att tillhöra en grupp som kommer att belasta samhällsapparaten var för somliga en ny tanke. "Det är första gången jag inser att jag är dödlig", som en intervjuperson uttryckte det. Kanske finns det en och annan som fortfarande upplever sig vara kvar i ungdomsfasen.

Att man känner ilska och irritation över att utpekas som riskgrupp framkom delvis fram i intervjuerna, men än tydligare i enkätens fritext. Där vädras dessa tankar och viss frustrationen över att inte längre kunna påverka eller agera på samma sätt som förr gör.

Ienkäten frågade vi om olika typer av oro. Resultaten visar att tre av fem är oroliga för sin hälsa, de är alltså rädda för att få corona. Men ännu fler, nästan fyra av fem, oroar sig för sina anhöriga. I Sverige har vi också en begränsad kollektiv erfarenhet av krissituationer efter en lång period av en stabil samhällssituation där allvarliga kriser är något vi har haft förmånen att ha på avstånd. Det är redan känt att äldre personer känner sig otillräckliga när det gäller att hantera risker. Samtidigt ligger ansvaret för att förebygga och hantera kriser till stor del på individen (Asp, 2013), vilket kan vara en stor utmaning för oss alla (Olofsson & Öhman, 2009). Det är inte svårt att tänka sig in i att den plötsliga krisen kom som något av en "chock" för många.

Tre av fem angav att de spenderade all sin tid hemma och hälften sa att de mårde dåligt av att vara isolerade. För två av fem hade det lett till att nedstämdhet och en av fem sa sig ha svårt att koncentrera sig och sova, vilket är vanliga symtom på psykisk ohälsa.

I enkätens svar kan vi se att kvinnor rapporterar mer psykisk ohälsa än män; ett mönster som finns genomgående i all forskning. Inget nytt alltså, men fortfarande förundrande. Det finns ju ingenting som talar för att kvinnor på riktigt är mer sårbara för psykisk ohälsa än män. Dessutom har detta förändrats över tid; runt 1700-talet var depression (melankoli) en "manlig" sjukdom och det fanns en status i det. I takt med att det började anses "omanligt" att gråta och visa känslor blev det också omanligt att visa sig "svag" och deprimerad. Mot bakgrund av ett sådant historiskt perspektiv kan vi anta att det inte finns några direkta biologiska skillnader i nedstämdhet och därmed att männen antagligen mår lika dåligt under Covid-19 situationen som kvinnorna, men att de har svårare att tala om det. Kanske mår de till och med sämre? Det är en fråga vi kan få anledning att gräva vidare i. Forskningen är också entydig i att kvinnor har större sociala nätverk än män. Under denna tid blir nätverken antagligen extra viktiga och för någon som inte har det kan isoleringen komma att bli ännu svårare att hantera.

Det kommer att bli intressant att följa upp våra deltagare och se hur de mår nu. Man kan tänka sig fler utfall; antingen mår de bättre nu, man har vant sig vid situationen och det har blivit vardag, eller så mår de lika dåligt eller sämre efter en lång tid med social distansering. Det finns också en möjlighet att man nu har börjat umgås med barn och barnbarn eftersom man ändå inte vet hur länge detta kommer att pågå.

Deltagarna berättade hur de hade blivit tvungna att lära sig nya saker i sin situation. Nu måste de lära sig Skype, Whatsup och att handla på nätet. Det fanns en glädje i att lära sig nya verktyg för att kunna träffa barnbarn och virtuellt sitta med vid högtidsmiddagar. Det fanns även en viss tillfredsställelse i att tempot i livet, ibland radikalt, hade vridits ned. För en del var det ganska skönt att det mesta var inställt. Att få tid till att vara i trädgården. Tänk att det skulle krävas en pandemi för att få känna detta.

Vi ställde även frågan om hur de trodde att livet efter pandemin skulle se ut. Många hoppades och trodde att det

skulle bidra till just en lugnare livsstil, att man skulle inse vad som är viktigt i livet. Att människor skulle se hur sårbara vi och samhället är och därmed ta bättre hand om varandra. Andra pandemier har kommit och gått utan att sätta för djupa spår i vårt sätt att leva så om dessa förhoppningar blir sanning återstår att se.

Det står nu klart för alla och envar att vi kommer att få leva med pandemin och risken för att smittas under ännu en tid. I projektet har en första artikel publicerats och vi tar oss nu en stund för att fundera på fortsättningen. Eftersom rekommendationer om skyddsåtgärder som social distansering ligger kvar så finns det all anledning att återkomma till dem som svarade på enkäten och deltog i intervjuer. I samband med datainsamlingen frågade vi deltagarna om de kunde tänka sig att svara på uppföljande frågor längre fram och det skulle vara intressant att återkomma och se hur processen under gångna tiden har sett ut. Hur uppfattar de till exempel situationen nu jämfört med hur de tänkte i början av pandemin?

» Flera var helt isolerade; de bodde på en ö, eller långt upp i Norrlands skogar. Kanske hade de valt ensamheten, men när den blir påtvingad kan det ändå kännas tungt. «

Ensamhet och fysisk distansering tär hårt på människor. Vittnen berättar hur de upplever att balansförmågan försämrats efter att ha suttit hemma själv mer än vanligt, samt att talet och förmågan att uttrycka sig försämrats vid isolering. Flera var helt isolerade; de bodde på en ö, eller långt upp i Norrlands skogar. Kanske hade de valt ensamheten, men när den blir påtvingad kan det ändå kännas tungt. För de som hade barnbarn var det värsta att inte få träffa dem. Kontakten upprätthålls via nätet vilket kan vara en viss tröst, men det blir samtidigt inte riktigt samma sak. För den som har en partner är vardagen enklare, för dem som lever ensamma blir saknaden efter att inte träffa sina barn och barnbarn än mer påtaglig. Här antar vi att sommarens ankomst också bidrog till att man började lätta lite på just den här biten. Tröttheten på pandemin, och att inte veta hur länge detta ska fortgå kan bidra till ett rationaliserande hos individen som inte stämmer överens med samhällets krav och gör att man börjar tänka på gränserna för vad man tillåter sig att göra.

För äldre personer kan det finnas speciella utmaningar i att vidta åtgärder som är förknippade med den livsfas som man befinner sig i. Det kan handla om nedsatt fysisk och mental förmåga, men även andra aspekter att ha med sig när

åtgärder och information riktad mot äldre utformas. För äldre personer kan situationen här och nu vara det som är viktigast. Upplevelsen av att tiden i livet är begränsad kan bidra till att personen vill ägna sig åt det som är givande i ögonblicket (Löckenhoff & Carstensen, 2004). Om vi i livet är inriktade på att uppfylla prestationsmål, verkar vi med åldern växla över till att sträva efter att möta känslomässiga mål, som att träffa nära och kära (Sullivan-Singh, Stanton, & Low, 2015), något som kan ha stor inverkan på hur förebyggande åtgärder som karantän uppfattas av äldre. Det kan bidra till att man tummar en aning på att följa restriktionerna. Även om äldre har för avsikt att förebygga risker kan de i vardagen vara upptagna av andra saker och att undvika risk kan stå tillbaka för annat som känns viktigare (Gustavsson et al., 2018). Orsakerna till hinder varierar i den heterogena gruppen som äldre utgör, men verkar kunna leda till både minskad vilja och nedsatt förmåga att vidta rekommenderade åtgärder.

Trots medvetenhet om de förebyggande åtgärdernas positiva effekt finns som sagt många hinder för följsamhet (Gustavsson, Jernbro, & Nilson, 2018). Det kan handla om att äldre har en särskild attityd till åtgärden eller att de inte uppfattar sig själva som varande i fara. För att information om risk och råd om beteendeförändringar ska vara effektiva måste de anpassas till människors riskuppfattning och upplevelser (Singer, Hasemann, & Raynor, 2016). Det som verkar vara avgörande för framgång är att äldre får göra sina röster hörda om vilka åtgärder de kan tänkas vidta (Child et al., 2012). Som situationen sett ut har en äldre person inte haft något annat val än att acceptera situationen och att följa de råd som ges. Framtiden får utvisa hur riskgruppen kommer se tillbaka på denna tid.

Under de första intensiva veckorna av pandemin när vi drog igång projektet fanns det som sagt inte så mycket tid för eftertanke, så den tiden tar vi oss istället nu. I vanliga fall planeras forskningsprojekt noga. Upplägget passerar kvalitetskontroller och det vänds och vrids på detaljer. I vår strävan efter att snabbt fånga de äldres upplevelser av krisens inledande fas tog vi oss inte den tiden då. Hur länge restriktioner skulle gälla kändes väldigt oklart. Det som nu blivit uppenbart, att pandemin kommer pågå ett bra tag, var då inte lika självklart.

Som Winston Churchill sa "Never waste a good crisis", och även om allt inte blev optimalt är vi glada att vi körde på. Datan är värdefull och vi har lärt oss massor. ●

Linda Beckman

Docent i folkhälsovetenskap

Johanna Gustavsson

Filosofie doktor i
risk- och miljöstudier

Båda är forskare vid
Centrum för forskning
om samhällsrisiker

Hallå. Hörs vi? Syns vi?

En efter en dök de dock upp, gymnasie-eleverna. I stället för att ta plats framför oss i klassrummet där jag och min handledare satt redo framför kameran bänkade de sig hemma för att ta sig an den första av många lektioner på distans våren 2020.

Dagen innan hade det något väntade men ändå surrealistiska beskedet att landets gymnasieskolor, högskolor och universitet uppmanades att övergå till distansbaserad undervisning, presenterats på en presskonferens.

Om det var något jag visste om våren 2020 vid den tidpunkten, i mitten av mars, var det att jag inte visste särskilt mycket om hur det skulle bli. Ditintills hade min verksamhetsförlagda utbildning – så kallad VFU - varit någorlunda som vanligt. Jag hade lärt mig massor. Nu skulle emellertid även den komma att påverkas av pandemin. Nu skulle jag plötsligt få bedriva lektioner i en sal utan elever på plats, pratandes rakt ut i vad som tycktes vara tomma intet.

Ur led är tiden, skrev William Shakespeare i tragedin Hamlet som gavs ut på 1600-talet, vilket var ett av många verk att ingå i den långa litteraturlistan till den introducerande kursen i litteraturvetenskap som jag läst under min lärarutbildning.

Sällan har en så välbekant historisk fras haft en så modern innebörd som våren 2020. För våren 2020 kom att bli en såväl märklig som utmanande och fascinerande tid, där mycket av det vi kände till helt kom att ställas på sin spets. Att under en sådan tid vara lärarstudent och genomföra den sista perioden av sin verksamhetsförlagda utbildning kom därför att bli både intressant och lite ledsamt.

Intressant på så vis att det gav många nya lärdomar och insikter om läraryrket, inte minst sedan jag ställdes inför att undervisa på distans vilket jag tidigare bara hade gjort i rollen som student. Nu var det i stället jag som skulle stå där framför kameran

och förmedla ämneskunskaper till eleverna. Min tur att överbrygga distansundervisningens inbyggda avstånd.

Ledsamt var det på så vis att det kändes som ett tråkigt sätt att avsluta fem år på lärarutbildningen och tio veckor ute på en gymnasieskola där jag trivts mycket bra. Samtidigt kändes det även ledsamt att inte få veta hur länge distansundervisningen skulle fortgå, om de gymnasietreor som jag tagglat retoriska stilfigurer med i flera veckor skulle få komma tillbaka till skolan innan studenten, och om jag själv skulle få möta eleverna jag undervisat igen och tacka dem för de tio veckorna.

Även om den plötsliga övergången till distansundervisning kom att bli en utmaning som krävde rejäl tankemöda, en stor portion kreativitet och en hel del tålamod, kom övergången samtidigt att bli en unik och lärorik upplevelse. Att vara på plats, delta i diskussionerna om möjliga lösningar och att själv få testa sig fram när landets gymnasieskolor över en natt bytte sätt att undervisa är något som jag länge kommer att bära med mig.

Under mina fem år på lärarutbildningen har jag läst en hel del litteratur om hur digitala verktyg kan användas i undervisningen men, inget som behandlat hur man som lärare ska agera när undervisningen över en natt

»*Även om den plötsliga övergången till distansundervisning kom att bli en utmaning som krävde rejäl tankemöda, en stor portion kreativitet och en hel del tålamod, kom övergången samtidigt att bli en unik och lärorik upplevelse.*«

byter form, och hur man ska göra allt det där som händer helt naturligt i det fysiska klassrummet.

Det är exempelvis inga större konstigheter att kasta ut en fråga till eleverna i det fysiska klassrummet. I det digitala klassrummet möttes jag däremot av tystnad och förvirrade miner, där ingen, varken elever eller lärare, riktigt visste hur vi skulle bära oss åt.

Så här i efterhand är jag tacksam över att min sista VFU-period på min fem-

åriga lärarutbildning inte bara bjöd på goda tips och insikter från när skolan var som vanligt. Jag är även tacksam och stolt över att ha fått vara med och tagit del av, planera och även genomföra digital undervisning i en spännande period när tiden tycktes vara helt ur led.

Att denna upplevelse kom just under min sista termin på lärarutbildningen blev som kronan på verket. Så här i efterhand förefaller det som att min handledare trots allt hade en god

poäng i att vi lärarstudenter som gjorde VFU under den märkliga våren 2020 är lite särskilt gott rustade för hur den ständigt föränderliga skolan alltså kommer att utvecklas. ●

Denny Jansson

Ämneslärarstudent vid Karlstads universitet som genomförde tio veckor verksamhetsförlagd utbildning våren 2020.

Innovations- och designingenjörernas examensprojekt

Pandemin ritar om världen och ställer krav på helt nya lösningar. För studenterna som läser högskoleingenjörsprogrammet i innovationsteknik och design är det särskilt viktigt att förhålla sig till verkligheten, och att vara relevant i just sin tid, att tänka fram de där innovationerna och lösningarna som människan behöver just nu.

– När pandemin slog till var det bara att anpassa sig till den nya situationen och göra det bästa av läget, berättar Monica Jakobsson som är kursansvarig på utbildningen. Slutresultaten påverkades inte av att arbetet fick ställas om till digitalt. Tråkigast var att studenterna inte fick uppleva den kraft som finns i en gemensam avslutning i form av en utställning. Fördelen med en digital utställning är att den finns kvar under längre tid.

Vårens examinationer ställdes om och gjordes digitala. Här presenteras ett litet urval med coronarelevans. Projekten påbörjades innan pandemin men har mycket att bidra med i en föränderlig värld.

Anund Fernando

1 Multifunktionell dagbädd

Coronan ritar även om hemmet. Det som tidigare var en plats för ledighet och familjeliv är nu i många fall också ett hemmakontor för två. Behovet av flexibla och utrymmeseffektiva lösningar har fått Anund Fernando att skissa på en dagbädd som lätt kan göras om till en dubbelsäng, på sikt också – efter lite utveckling – även två enkelsängar.

Begreppet dagbädd omfattar en rad mångsidiga produkter som kan användas som soffa, singelsäng eller dubbelsäng. Dessa typer av produkter är väldigt populära hos kunder som bor i mindre hem. Dagbädden hjälper till att omvandla ett rum från ett vardagsrum under dagen till ett sovrum under natten. Det är en enkel lösning om man snabbt vill skapa fler sovplatser för till exempel barn och gäster. Anund Fernando har genomfört förstudier, hittat möjligheter för förbättringar och testat olika sätt att implementera dem. Både vilda och

strukturerade idégenereringar har utförts för att försöka hitta den optimala lösningen. Slutkonceptet blev en dagbädd som består av två sängar som placeras på varandra. Den övre sängen ligger upp och ner ovanpå den nedre sängen. På detta vis bildar de en dagbädd. Om man vill omvandla den till två separata sängar är det bara vända ner den övre sängen till marken. De två madrasserna kan placeras på varandra i dagbäddsläge.

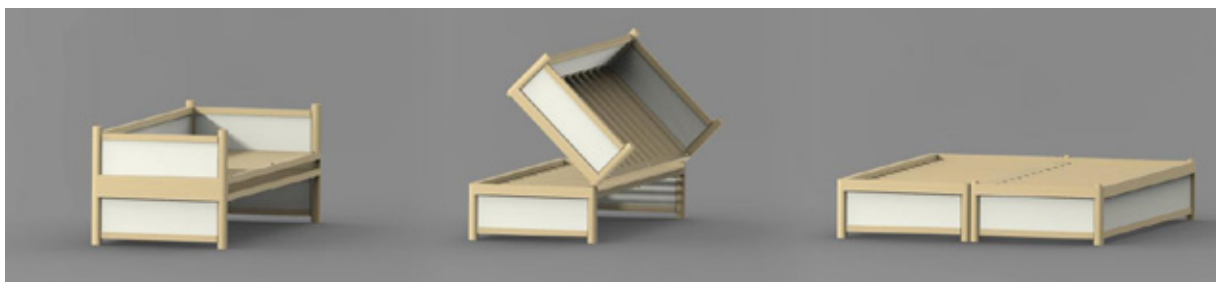
Adam Fagerström

2 Coronaanpassad verksamhetsutveckling med LEAN-värderingar

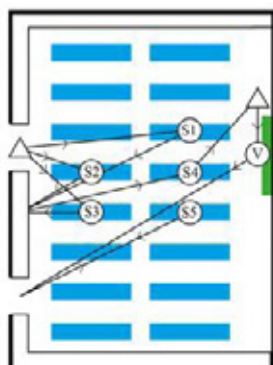
Coronapandemin har skakat om både konsumenter, producenter och tillverkare och ställt krav på ökad flexibilitet och större marginaler.

Genom att analysera flödet i en produktion går det att generera förbättringsförslag som kan leda till bättre resultat. För verksamheter som redan har väl fungerande pro-

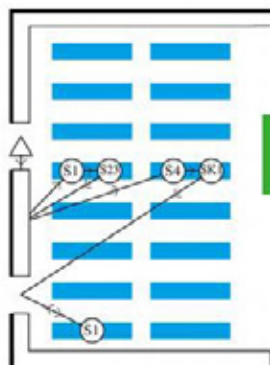
1

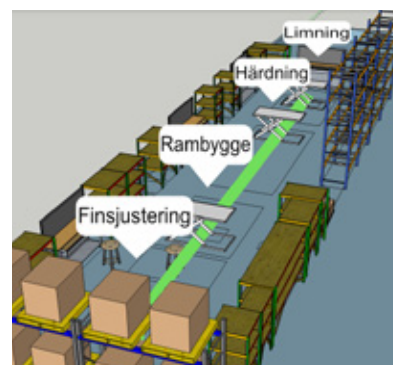
2

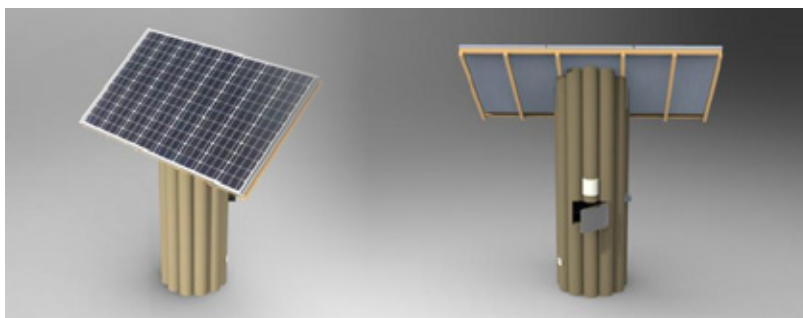
FÖRE
Funktionell
verkstad

EFTER
Flödes-
grupper

3

duktioner, där försäljningen och takten på tillverkningen av nya varor har medgett stor ökning av personalstyrkan de senaste åren, hur utvecklar man ens produktion efter de förändringarna? Adam Fagerström har börjat med en värdeflödesanalys (VFA) där man efter identifiering av en produktfamilj följer den berörda produkten längs hela produktionen från dörr till dörr. Här analyseras flödet på helikopternivå. Alla förbättringsförslag utgår från viljan att eliminera slöserier, till exempel onödig väntan, överproduktion och outnyttjad kreativitet. Ett av förslagen kom att handla om förändring från ett funktionellt verkstadsuppbygg där varje liknande operation är

grupperad som kluster, till att arbeta mot flödesgrupper som förkortar avståndet och minskar antalet transporter mellan varje station. Genom flödesgrupperna byggs även ett dragande flöde in i produktionen som minskar antalet mellanlager, och kontrollerar lagerbildningen.

Albin Ahlsten Andersson

3 *Husbilsladdare gömd i en stock*

Coronasommaren 2020 var det stora husbilsåret. Efter att ha varit en angelägenhet främst för äldre Sverigessemestrare kröp intresset ned i åldrarna och diverse premiumtjänster började

rulla ut för urbana finsmakare. Genom Petter Stordalens hotell kunde man under sommaren hyra en fullutrustad husbil med färdiga matpaket sammansatta av kända kockar. Alla ville ut och se sitt land.

Albin Ahlsten Andersson har identifierat behovet av strömförsörjning bortom campingplatserna och funderat ut en lösning på hur man laddar sin husbils batterier utan att infrastrukturen stör och förstör miljön.

Laddstolpen är dold i en timmerstock och har ett lätt, snedställt tak av solceller och en inbyggd soptunna. Allt i ett, för att inte förta naturupplevelsen mer än man redan gör genom att ställa en husbil i naturen. ●

» Vi befinner oss i en potentiell brytningstid, så även universitet och högskolor. Allt runt oss ter sig helt annorlunda. Det kanske är under en kort tid och allt går tillbaka till det normala. Alldeles oavsett så är det ett fönster i tiden som vi inte varit med om tidigare i vår generation. Men det kan också vara en tid där det händer något alldeles speciellt och då vill vi försöka fånga det...«

Ungefär så resonerade vi i mitten av våren 2020, när coronapandemin var i sin början och vi kanske trodde att allt skulle gå över fortare än vad som blev fallet. Vi önskade en författares betraktelse, en problematisering kring den situation och tid vi befinner oss i och ett tidsdokument som kanske kunde passa in i en framtida historieskrivning. Intressant läsning, även för den som inte befinner sig den akademiska världen. Och inte mer konkret än så formulerade vi ett uppdrag till Po Tidholm, journalist, författare och gästprofessor läsåret 2019/2020.

Kris & Kunskap har vuxit fram tack vare forskare och lärare som delat med sig av kloka tankar och ord, studenter, lärare och forskare som låtit sig fotas och intervjuas, fotografer, välkomnande personer som guidat rätt vid fototillfällen i coronatider, korrekturläsare, formgivare, tryckeri och inte minst en rektor och en dekan som trodde på projektet. Och så Po Tidholm förstås. Ett varmt tack till er alla.

God läsning!

Christina Knowles
Projektledare